TEISĖS MOKSLŲ BIBLIOTEKA
Nr. 16
Red. *A. Janulaitis*

Prof. J. Lappo Contribution à l'histoire des assemblées de la Noblesse Lithuanienne au XVI siècle.
Réunion de Volkovysk de 1577.

PROF. J. LAPPO

IŠ VYRIAUSIŲJŲ LIETUVOS SUVAŽIAVIMŲ ISTORIJOS XVI AMŽ.

1577 METŲ SUVAŽIAVIMAS RYTŲ VILKAVIŠKYJE

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO LEIDINYS
KAUNAS .·. .·. .·. „Spindulio" spaustuvė .·. .·. .·. 1932

Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto leidiniai.

I.

Teisės Mokslų Biblioteka.

1. *v. Gareis Karl*, Teisės enciklopedija ir metodologija. Su prof. *P. Leono* prakalba. 1924 m., 65 p.
2. *Leonas Petras*, prof., Teisės enciklopedijos paskaitos. 2 leid. 1931 m. 263 p.
3. *Leonas P.*, prof., Teisės filosofijos istorija. 1928. VIII. + 429 p.
4. *Mačys Vl.*, prof., Civilinio proceso paskaitos. 1924 m., 448 p.
5. *Stankevičius V.*, doc., Baudžiamoji teisė. 1925 m., 292 p.
6. *Gumplowicz L.*, Sociologijos pagrindai. Vertė *A. Janulaitis*. 1929 m., XIX+343+VIII
7. *Jaščenka A.*, Tarptautinės teisės kursas, I t. Konstitucinė tarptautinė teisė 1931 m. XVIII + 723 p.
8. *Olivier-Martin*, Prancūzų revoliucija ir korporatinė organizacija. 1931. 16 p.
9. *Girard*, Romėnų teisė, t. I. Vertė *A. Tamošaitis* 1931 m. IV + 492 p.
10. Europos valstybių konstitucijos.
11. Lietuvos Žydų seimai XVII — XVIII amž.
12. *Lappo J.* Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos. 1932 m. IV + 172 p.
13. *Brunner K.* Trumpa Vokietijos teisės istorija.
14. *Lappo J.* Iš Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo istorijos XVI amž. 1932 m. 27 p.
15. *Beccaria C.* Apie nusikaltimus ir bausmes.
16. *Lappo J.* Iš vyriausiųjų Lietuvos suvažiavimų istorijos XVI amž. 1932 m. 43 p.
17. *Girard.* Romėnų teisė, II t.

II.

Ekonominių Mokslų Biblioteka.

1. *Moravskis A.*, doc., Lietuvos finansai I. Mokslas apie valstybės išlaidas ryšy su Lietuvos biudžeto formavimusi ir vystymusi. 1925 m., 136 p.
2. *Moravskis A.*, doc., Lietuvos finansai. II dalis. 1925 m., 158 p.
3. *Pokrovskis N.*, prof., Finansų mokslo pagrindai. 1926 m., 522 p.

IŠ VYRIAUSIŲJŲ LIETUVOS SUVAŽIAVIMŲ ISTORIJOS XVI AMŽ.

TEISĖS MOKSLŲ BIBLIOTEKA
Nr. 16
Red. *A. Janulaitis*

Prof. J. Lappo Contribution à l'histoire des assemblées de la Noblesse Lithuanienne au XVI siècle.
Réunion de Volkovysk de 1577.

PROF. J. LAPPO

IŠ VYRIAUSIŲJŲ LIETUVOS SUVAŽIAVIMŲ ISTORIJOS XVI AMŽ.

1577 METŲ SUVAŽIAVIMAS RYTŲ VILKAVIŠKYJE

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO LEIDINYS
KAUNAS .·. ·.· .·. „Spindulio" spaustuvė .·. ·.· .·. 1932

Iš Vyriausiųjų Lietuvos suvažiavimų istorijos XVI amž.

1577 metų suvažiavimas Rytų Vilkaviškyje.

Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės valstybinis suvažiavimas po Liublino Unijos mažai ištirtas istorinėje literatūroje. Net nesurinkti ir neištirti nė jo veikimo dokumentų šaltiniai, nors jų pakankamai didelis skaičius guli įvairiuose archyvuose. Šitų šaltinių dalis yra jau išleista. Bet ir lengvai mokslininkų pasiekiama atspausdinta medžiaga nepaskatino išleisti specialinius tyrinėjimus iš Lietuvos suvažiavimo istorijos ir organizacijos. Iki mūsų laikų archeografams ir archyvų darbininkams net nekilo mintis stropiau panagrinėti rankraščių medžiagą ir iškelti aikštėn kiek galint daugiau aktų ir susirašinėjimų, kurie nušviečia šio suvažiavimo veikimą. Be to tenka pastebėti, kad senoji tradicinė pažiūra į Lietuvą, kaip visiškai susijungusią po Liublino Unijos su Lenkija, darė valstybinį Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės suvažiavimą ne tiek vertą dėmesio, kiek iš tikrųjų jam reikėtų skirti.

Dar XVIII amžiuje turime tradiciją suprasti Lietuvos „generalinio seimelio“ arba „generolo“ kilmę ir reikšmę lygiai taip pat, kaip ir analoginių Lenkų Karūnos suvažiavimų. XVIII amžiaus rašytojai, Lengnichas[1] ir Skrzetuskis[2], perteikė tą pažiūrą XIX amžiaus istorikams[3], ir ji pradėta griauti tik pačiu pasku-

---

1 Cituojame pagal lenkiškąjį vertimą *B. Lengnich* Prawo Pospolite Królestwa Polskiego, (Kraków, 1836), 340 pusl.

2 Prawo polityczne narodu polskiego, przez *X. Wincentego Skrzetuskiego S. P.*, tom I (Warszawa, 1782) 239 pusl.

3 Žiūr. pav., Rzecz *ks. Presiowskiego* Magistra nauk i sztuk pięknych, Wiadomość o sejmach i sejmikach przedsejmowych w dawnej Polsce (Kraków, 1861 — ši kalba buvo pasakyta Varšuvoje 1829 metais), 24 pusl., arba *Jędrzej Moraczewski*, Polska w złotym wieku przedstawiona wyimkami z dziejów Rzeczypospolitéj Polskiej (Poznań, 1851), 211—212 pusl.

tiniu laiku. „Conventus generales“, „generolai“ — Didžiosios Lenkijos Kole, Mažosios—Korične, Mazovijos—Varšuvoje, Rusų—Visnėje, Prūsų-Grudziondze ir Marienburge, Lietuvos pradžioje Vilkavišky, paskui Slanime, buvo traktuojami greta, kaip visiškai tolygūs pagal savo kilmę ir reikšmę Lenkų Respublikos dalių suvažiavimai. Pats Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės „generalinio seimelio“ atsiradimas buvo priskiriamas karaliaus Henriko[5] arba karaliaus Stepono[6] laikams. Tiktai Lietuvos istorijos mokslo rezultatai, kurių jis pasiekė naujausiais laikais, privertė pakeisti susidariusią pažiūrą į valstybinį Lietuvos suvažiavimą ir pripažinti jam kitokios reikšmės. Kai buvo išaiškinta, kad Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė ir po Liublino Unijos nenustato savo valstybingumo ir paliko, kaip ir Lenkija, atskira valstybė federatyvinėj Lenkų-Lietuvių respublikoj iškilo ir valstybinis Lietuvos suvažiavimas į deramą jam pagal jo reikšmę vietą. Jis pasidarė organu Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valiai reikšti, nes ji stovėjo greta Lenkijos, kaip lygiateisė valstybė jų Federatyvinėje sąjungoje, Lenkų Lietuvių Respublikoje. Naujausioji literatūra jį laiko tolygų ne lenkų „generolams“, bet sugretina jį su tuo visiškai savarankišku visuotiniu Lietuvos seimu, kuris joje gyvavo iki Liublino Unijos, ir kuris turėjo tokios pat reikšmės, kaip analoginiai Lenkų seimai tuo pačiu laikotarpiu[7].

„Vyrausiasis seimelis“, kaip valstybinis Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės suvažiavimas, rinkdavosi paprastai arba prieš visuotinį lenkų-lietuvių seimą, arba nepriklausomai nuo jo, o kai kada net ir jį atstodamas. Pirmuoju atveju jis atlikdavo paruošiamąjį Lietuvos valstybės darbą būsimajam visuotiniam jos ir Lenkijos seimui jų Federatyvinėje Respublikoje. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės pavietų seimeliai, susirinkdavę karaliaus - didžiojo kunigaikščio universalais, išklausydavo Respublikos monarcho komandiruotų pasiuntinių

---

4 Rusų, Bielsko, Kijevo ir Braclavo vaivadystėm — palyg. *ks. Presiowski*, op. cit., 24 pusl. ir 3 nota.

5 *B. Lengnich*, op. cit. 340 pusl.

6 *J. Moraczewski*, op. cit., 212 pusl.

7 „Za pozostałość dawnego sejmu litewskiego, a raczej za jego ślad, można uważać powstający po unji t. zw. generał litewski“ *Stanisław Kutrzeba*, Historja ustroju Polski w zarysie, tom II, Litwa (Lwów i Warszawa, 1920), 152 pusl.

pranešimus, svarstydavo būsimojo seimo darbus, o taip pat ir savo pavieto bei savo valstybės reikalus, išrinkdavo į seimą savo pasiuntinius ir duodavo jiems savo instrukcijas. „Vyriausiajame seimely“ svarstė būsimojo seimo reikalus jau ne vien savo vietiniais interesais ir rūpesčiais susidomėję pavietų bajorai, kurių ir bendrų to laikotarpio Lietuvos valstybės reikalų bei uždavinių supratimas buvo ribotas, bet visų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės pavietų bajorų atstovai ir visi, arba bent daugumas jos tarybos ponų. „Vyriausiasis seimelis“ bendrino ir derino atskirų pavietų reikalus ir pageidavimus. Visos Lietuvos valstybės tam tikro laikotarpio uždavinius išaiškindavo ir įprasmindavo. Tardavosi dėl taktikos ir būdų Lietuvos reikalavimams ir pageidavimams pravesti būsimajame visuotiniame seime. Parengdavo įstatymų projektus, kad galėtų juos įnešti į būsimąjį seimą, į tam tikras jo konstitucijas patvirtinti. Ir visi čia susirinkę buvo labai gerai informuoti tiek iš atskirų vietų, tiek iš Lietuvos ir Lenkijos valstybinio gyvenimo centrų, tiek iš oficijalinių, tiek iš pusiau oficijalinių seimo dalyvių šaltinių, visi gerai žinojo, su kuriais asmenimis arba grupėmis jiems teks susidurti seimo darbe. Trečiasis Lietuvos Statutas taip pažymi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės „vyriausiojo seimelio“ uždavinius ir tikslą: „Kad šių Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės kraštų žemiečių pasiuntiniai gerai nusimanytų krašto reikalus, važiuodami į didįjį seimą, ir būtų ten naudingi, o taip pat galėtų greitai ir sumaniai svarstyti ir visos respublikos reikalus, nutariame, kad dvi savaitės prieš kiekvieną didįjį visuotinį seimą turi Slanime turėti savo nepriklausomą suvažiavimą visi Didžiosios Kunigaikštystės valstybės luomai, taip pat tarybos ponai ir žemiečių pasiuntiniai; tenai, įsidėmėję visų žemių ir pavietų instrukcijas, turi broliškai apsvarstyti visų žemiečių reikalus ir suderinti juos, atsižvelgę į visos Respublikos gerovę, kad didžiajam visuotiniame seime galėtų vykusiai ir greitai tarti ir svarstyti visos Respublikos reikalus“[8].

---

[8]) „а догажаючи тому, абы послове земъские усихь земель Великого Князства Литовского въ справахъ и потребахъ земскихъ могли згодными намовами и умыслы на сеймъ великий приежъдчати, за чимъ бы сѣ и на сойме потребы речи поспотитое безъ великого затрудненья снадней и спешней отправовали, про то уставуемъ, ижъ передъ кождымъ соймомъ великимъ валнымъ за две недели мають вси станы того паньства Великого Князства, такъ панове-рада ихъ милость, яко и послове земъские, зъездъ

Paminėtas 1588 metų Lietuvos Statuto straipsnis nesukuria iš nauja priešseiminio Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės „vyriausiojo seimelio“. Jis tiktai įstatymu suformuluoja tai, kas jau buvo jo laikais Lietuvos valstybės gyvenimo sukurta ir kas augo bei plėtojosi per ištisus dvidešimt metų. Naujame buvo tiktai Slanimo miesto paskyrimas nuolatine priešseiminių suvažiavimų vieta. „Vyriausiojo seimelio“ posėdžių praktika parodė, kad rinktis patogiausia būtų Slanime.

Pirmasis priešseiminis Lietuvos suvažiavimas yra susijęs su pirmuoju jos ir Lenkijos seimu, t. y. su Liublino seimu, sušauktu 1568 metų gruodžio pabaigoje ir prasidėjusiu savo darbą 1569 metų sausio mėnesį. Kol Lietuva neturėjo bendrų savo ir Lenkijos seimų, o vien tiktai savo valstybės seimus, jai, be pavietų seimelių, nereikėjo jokių priešseiminių susirinkimų. Šitų seimelių išrinktieji pasiuntiniai vykdavo į visuotinį Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės seimą ir kartu su savo valstybės tarybos ponais svarstė valstybės reikalus, patiekdavo savo didžiajam kunigaikščiui „prašymus“, kurie, susitarus didžiajam kunigaikščiui su taryba ir žemiečių pasiuntiniais, gaudavo įstatymų galios. Tokia tvarka buvo nuo pirmųjų 1566 metų pavieto seimelių prieš Brastos seimą iki 1568 metų seimelių, įvykusių prieš 1568 — 1569 metų Liublino seimą. Bet šis pastarasis jau buvo visuotinis seimas, visų Karūnos ir Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės luomų suvažiavimas, sušauktas unijos reikalu[9]. Liublino seime turėjo susitarti Lenkijos ir Lietuvos seimai dėl Unijos tarp abiejų valstybių, ir, visai aišku, Lietuvos seimo nariai turėjo tam pasiruošti. Jie turėjo nustatyti ir bendrą savo programą, ir savo taktiką jai vykdyti. Tai gali-

---

свой волный мети у Слониме, и тамъ, знесши въ посродокъ себе инструкцыи всихъ земель и поветовъ, мають межы себе намовы спольные въ милости братерской о всихъ потребахъ земскихъ чинити, приводечи се до одного слушного зрозуменья и уваженья речей ку доброму речи посполитое, за чимъ бы вжо на великомъ вальномъ сойме порадней и спешней справы и потребы речи посполитое становити и отправовати се могли“. III St., III, 8.

[9] „съемъ вальный спольный“, „зъеханье всимъ станомъ Корунънымъ и Великого Князьства Литовъского“, sušauktas „для становен[ь]я унии“. Cituojama pagal septintąją knygą „Публичныхъ Дѣлъ Литовскихъ Литовской Метрики“ — л. л. 186 об. — 187 („Универсалы до поветовъ на сеймъ для скончeнья унии“). Žiūr. Документы Московскаго Архива Министерства Юстиціи, I, 482 pusl.

ma buvo atlikti tiktai specialiniame Lietuvos seimo narių suvažiavime, kuris turėtų susirinkti prieš pat visuotinį lietuvių ir lenkų seimą. Štai dėlko po paprastųjų priešseiminių pavietų seimelių, paskirtų 1568 metų lapkričio 11 dieną[10], Žygimanto Augusto buvo paskirtas po keturių savaičių, t. y. gruodžio 9 dieną, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės atstovų suvažiavimas Vaine, kad iš ten jie galėtų tiesiai vykti į visuotinį seimą. turėjusį prasidėti gruodžio 23 dieną.

1569 metais buvo padaryta Liublino Unija. Inkorporacijos idėja, norėjusi įterpti Didžiąją Lietuvos Kunigaikštystę į Lenkų Karūną, lenkų pareikšta Liublino seime ir primygtinai jų ginama, sutiko griežtą ir atkaklų Lietuvos pasipriešinimą. Iškilmingai įrašyta į oficialinį Unijos aktą ir pareikšta daugumoje jo straipsnių, ji vis dėlto kituose straipsniuose turėjo nusileisti federatyvinės sąjungos idėjai, kuri apsaugojo savarankiško Lietuvos valstybingumo užuomazgą. Tačiau atskiri Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės seimai buvo kategoriškai 1569 metų Unijos akto uždrausti. Jis nustatė, kad abiejų tautų seimai ir tarybos turės būti bendri visai Karūnai, vieno Lenkų Karaliaus, valstybės valdovo, prižiūrimi, ir jis nuo Liublino Unijos laikų niekuomet neskirs jokių atskirų Lietuvos ir Lenkijos seimų, bet šauks tik bendrus abiejų tautų, kaip vienos valstybės, seimus[11]. Vadinasi, nuo Unijos laikų Didžiojoj Lietuvos Kunigaikštystėje neturi būti jokių priešseiminių suvažiavimų be paprastų pavietų seimelių. Lietuvos seimas pavirto Karūnos seimu, o Lietuvos pavietų seimeliai, taip pat ir Lenkijos, turėjo į tą seimą siųsti savo pasiuntinius betarpiškai, nes pagal lenkiškąją unijos idėją, Lietuvos valstybė neturėjo daugiau egzistuoti, bet susijungti su Lenkija į vieną Respubliką, į vieną Lenkų Karūną.

Mums būtų sunku kategoriškai atsakyti į klausimą, ar įvyko Lietuvos suvažiavimas prieš 1570 ir 1572 metų seimus, t. y. prieš seimus, sušauktus po Unijos dar prie Žygimanto Augusto. Mums neteko rasti mūsų šaltiniuose jokių žinių apie tai. Liublino Unijos Aktas griežtai uždraudė atskirus Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės tarybas ir seimus, ir sunku manyti, kad pasku-

---

10 Šv. Martyno diena. Apie priešseiminius pavietų seimelius žiūr. — И. И. Лаппо, Великое Княжество Литовское во второй половинѣ XVI столѣтія, Литовско-Русскій повѣтъ и его сеймикъ (Юрьевъ, 1911) 286—479 p.

11 Volumina Legum, II, p.p. 90, 91 (f.f. 771. 773).

tinis Jagėla, laimėjęs tokį aktą, leistų tuoj po jo patvirtinimo jį sulaužyti. Nepasitenkinimo nuotaika, viešpatavusi Lietuvoje po 1569 metų Liublino seimo, neleido jos senatoriams ir bajorams pasiryžti sušaukti oficialinį seimo pasiuntinių suvažiavimą prieš Respublikos seimą paskutiniais Žygimanto Augusto gyvenimo metais. Atrodo, kad tuomet tebuvo galimi ir įvykdavo tik atskiri suvažiavimai, atskirų pavietų pasiuntinių susirinkimai prie atskirų Tarybos ponų.

Visai kitaip atrodo dalykai 1572 metais, prasidėjus pirmajai tarpkaralei[12]. Valstybiniai Lietuvos suvažiavimai tuo metu pasidarė būtini. Jų reikalavo valstybės saugumas, tiek išorės, tiek vidaus. Juk ir karas su Maskva tuo laiku dar nebuvo baigtas. Priešingai, iš ten grėsė nauji pavojai. Saugoti Lietuvos vidaus tvarką, ypač kai monarchui mirus nustojo funkcionavę jo vardu visos valstybės tarnybos, pasidarė pačių Lietuvos „luomų" rūpesčiu. Dėl to reikėjo šaukti suvažiavimus, kurie tuo metu tikrai įvyksta. Bet šiuose suvažiavimuose keičiasi ir Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės „luomų" nuotaika. Bendro Lietuvos ir Lenkijos monarcho, dar iki Unijos buvusio didžiuoju jos kunigaikščiu, nėra; nėra nė vidaus ryšio su Lenkų Karūna; matydama Lenkijos dalių ir partijų vidaus kovą, Lietuva jaučiasi esanti kaip ir anksčiau viena valstybė, viena senoji Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystė, joje bręsta valstybinė sąmonė. Nuo to laiko pagrindinis Lietuvos politikos Lenkijos atžvilgiu uždavinys yra pakeisti Lietuvos padėtį Liublino Unijos sukurtoje jungtinėje Respublikoje lietuvių atvežto į 1569 metų Liublino Seimą Unijos projekto kryptimi, t. y. ne susijungti su Lenkų Respublika, bet sudaryti su ja federaciją. Šis dalykas buvo vykdomas visą tolimesnį laiką su geležiniu nuoseklumu ir nepaprastu atkaklumu. Lietuvos suvažiavimai pirmosios tarpkaralės metu energingai reikalauja, kad Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei būtų grąžintos žemės, Lenkijos atimtos iš jos 1569 metais, o taip pat ir pripažintos lygios teisės visais tais klausimais, kurie liečia naujojo Respublikos monarcho rinkimą. Lietuvos suvažiavimas, „vyriausiasis Lietuvos seimelis", renkasi tiek prieš Karūnos seimus tarpkaralės metu, tiek be jokio ryšio su jais. Jis „mutatis mutandis" gauna Lietu-

---

12 Apie pirmosios tarpkaralės laikus Lietuvos istorijoje žiūr. И. И. Лаппо, Великое Княжество Литовское за время отъ заключенія Люблинской Уніи до смерти Стефана Баторія (С-Петербургъ, 1901) 91—114 pusl.

vos seimo reikšmės, kurios jis turėjo iki Liublino Unijos. Pirmajam renkamajam Respublikos monarchui Henrikui pabėgus iš Krokuvos į Prancūziją ir antrajai tarpkaralei prasidėjus[13], valstybinis Lietuvos suvažiavimas dar labiau išplėtė savo veikimą ir sustiprino savo ir savo valstybės, kaip Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės, reikšmę. Visai suprantama, kad reikėjo patvirtinti jį, kaip „vyriausiąjį Lietuvos seimelį", ir formaliu įstatymu. Iš tikrųjų tarp straipsnių, karaliui Henrikui patiektų ir 1576 metais išrinktojo į jungtinės Respublikos sostą Stepono Batorio patvirtintų, yra ir nutarimas apie tai, kad Didžiojoj Lietuvos Kunigaikštystėje prieš bendrus seimus turėtų rinktis ne tik pavietų seimeliai, bet ir „vyriausiasis seimelis" Rytų Vilkavišky[14]. Vadinasi, vyriausiasis Lietuvos seimelis buvo įstatymų sankcionuotas, o taip pat nustatyta ir nuolatinė jo susirinkimo vieta.

Karaliaus Stepono valdymo metais Lietuvos valstybės seimas dar labiau išaugo. Jis netik reguliariai rinkosi prieš kiekvieną lenkų ir lietuvių bendrą seimą įstatymo nustatytoj vietoj, t. y. Vilkavišky, bet ir be seimo. Tokie su seimu nesusiję vyriausieji Lietuvos seimeliai tuo laiku buvo sušaukti keturis kartus. 1577 ir 1582 metais jų susirinkimo vieta buvo Vilkaviškis, 1580 ir 1584 metais — Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės sostinė Vilnius. 1580 metų suvažiavime dalyvavo ir pats Steponas Batorys, tokiu būdu šis suvažiavimas pavirto savarankišku Lietuvos seimu. 1584 metų Vilniaus suvažiavimo metu Vilniuj vėl buvo karalius Steponas, ir suvažiavimas į jį kreipėsi su savo prašymais[15].

Vadinasi, Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė tuoj po Liublino Unijos sukūrė abu savo valstybinių suvažiavimų tipu, t. y. priešseiminį suvažiavimą ir tokį, kuris rinkosi nepriklausomai nuo jo. Kai Stepono Batorio valdymo metu Lietuva rašė savo Trečiąjį Lietuvos Statutą, buvo pageidauta perkelti priešseiminio „vyriausiojo seimelio" susirinkimo vietą iš Henriko straipsnių nustatyto Vilkaviškio į kitą tos pat vaivadystės pavieto centrą, į Slanimą. Statuto straipsniuose, kurie 1584 metų

---

[13] Žiūr. ten pat, 114—153 pusl.

[14] „Głowny Seymik". Volumina Legum, II, 151—152 p. (f 899 — „Literae confirmationis articulorum Henrico Regi antea oblatorum").

[15] Žiūr. И. И. Лаппо, op. cit., 161 pusl. ir kt.

Vilniaus suvažiavimo buvo patiekti priešseiminiam seimeliui, skaitome: „....pavietų nuomonė visais aukščiau pažymėtais klausimais turi būti prieš būsimąjį seimą pranešta Vilkavišky, nes suvažiavimas Slanime Naujojo Statuto dar nėra patvirtintas[16]. Trečiasis Lietuvos Statutas, 1588 metais Žygimanto Vazos patvirtintas, sankcionavo Lietuvos luomų norus[17], ir Slanimas virto nuolatine Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės priešseiminio suvažiavimo vieta, pakeisdamas Vilkaviškį. Senas Sapiegų namų istorikas, Vilniaus Akademijos profesorius, jezuitas Antonijus Alojizas Mištaltas savo 1724 metais išleistame mokslo darbe sako, kad nuolatiniais Lietuvos „vyriausiojo seimelio“ susirinkimais prieš kiekvieną visuotinį Lenkų-Lietuvių Respublikos seimą iki pat savo mirties ypatingai rūpinosi Levas Sapiega[18]. Ši žinia verta dėmesio. Levas Sapiega yra teisingai laikomas karštu Lietuvos patriotu, gynusiu energingai ir sumaniai per visą savo ilgą gyvenimą Lietuvos valstybės teises ir reikšmę nuo visų lenkų pasikėsinimų[19]. Ar Mištalto žinios remiasi dokumentais, ar čia mes turime reikalo tik su padavimais, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybinių suvažiavimų istorikui jos yra vis tiek svarbios, nes jose matyti pripažinta priešseiminio Lietuvos vyriausiojo seimelio reikšmė valstybei.

---

16 „...на вси тые речы, вышей описаные, яко будеть намовенье въ поветехъ, абы передъ прышлымъ соймомъ прынесено до Волковыйска, кгдыжъ въ Слониме зъездъ новымъ Статутомъ еще не естъ стверженый“. И. И. Лаппо, Л.-Р. повѣтъ и его сеймикъ, Приложенія, 138 pusl.

17 III St., III, 8.

18 „Qvoad vixit constantissime curavit, ut Equestris Ordinis ad Comitia Generalia ex Magno Ducat. Litv. Legati, prius Slonimi de negotijs tractandis convenirent“. Historia Illustrissimae Domus Sapiehanae Ab Origine et Antiquitate sua Genealogico syllabo Per gloriosos Heroum ejusdem ac connexarum Familiarum Progressus in praesens saeculum deducta. Authore *R. P. Antonio Aloysio Misztolt* Societatis Jesv AA. LL. et Philosophiae Doctore, in Alma Academia et Universitate Vilnensi Soc. Jesv Ordinario Metaphysices et Ethices Professore, nec non Philosophicae Facultatis Seniore. Vilnae. Typis Universitatis, Societatis Jesu, Anno Domini 1724. P. 35.

19 Kun. Kazimieras Kognovickis, paskirdamas A. Sapiegai savo parašytą Levo Sapiegos biografiją, pasirodžiusią XVIII am. pabaigoje ir du kartus išleistą XIX amžiuje, sako: „Lew zasłużył dla zachowanych Obywatelów na tytuł Oyca Oyczyzny“. *X. Kazimierz Kognowicki.* Życia Sapiehow y listy od monarchow, książąt, i rożnych panujących do tychże pisane, tom I (W Wilne, 1790), paskyrimas Aleksandrui Sapiegai, 6-asis nenumeruotas puslapis.

Reikia manyti, kad mirus 1633 metais Levui Sapiegai, Lenkų-Lietuvių Respublikos visuotinio seimo nariai lietuviai pamažu nustojo domėjęsi Slanimo suvažiavimu. Tai, žinoma, nevisiškai parėjo nuo Levo Sapiegos mirties. Reikalas reguliariai šaukti vyriausiojo seimelio susirinkimus prieš kiekvieną seimą mažėjo, nes vis labiau stiprėjo visuotinių seimų atskiros lietuvių sesijos, kuriose Lietuvos senatoriai ir seimo pasiuntiniai vieni, be lenkų svarstė savo valstybės reikalus ir ruošė savo įstatymų projektus bei prašymus, kuriuos patiekdavo bendriems Lenkų Lietuvių seimo posėdžiams. Vadinasi, vyriausiojo seimelio uždaviniai buvo sprendžiami lietuviškose seimo sesijose, tokiu būdu atkrito reikalas važiuojant į seimą sustoti ir gyventi Slanime. Šiaip ar taip, reguliarūs Lietuvos priešseiminio suvažiavimo posėdžiai nustojo savo prasmės ir pasidarė nereikalingi. Skrzetuskio žodžiais, paskutinis vyriausiasis Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės seimelis susirinko 1685 metais[20]. Tačiau jau Brastos seimelis instrukcijoj savo pasiuntiniams į 1685 metų seimą įrašė, kad jie būsimajam seime rūpintųsi atstatyti Slanimo suvažiavimą „lege et usu“, nes jis būdavo „non sine fructu“, — jame pavieto pasiuntiniai „buvo įpratę apsvarstyti savo tarpe instrukcijas, gautas iš vaivadysčių ir pavietų, pareikšti savo nuomonę valstybės reikalais, ir dėl to geriau atliko savo uždavinį seimuose“[21]. Vadinasi, netenka abejoti, kad jau šešiasdešimtaisiais XVII amžiaus metais vyriausiasis Slanimo seimelis nesusirinkdavo.

Vilkaviškio vyriausiasis seimelis, kurio nustatytą mokestį liečią penki dokumentai spausdinami čia žemiau, buvo sušauktas tokiomis aplinkybėmis. Kai karalius Steponas įžengė į jungtynės Lenkų-Lietuvių Respublikos sostą, jam tuoj atsirado

---

20 *X. Wincenty Skrzetuski*, op. cit., I, 239 pusl.

21 „miedzy sobą instructie in gravioribus, z woiewodztw y powiatów dane, zwykli byli confrontować, a oraz sensum suum de republica znosić, przez co tym łacniey sprawy rzeczypospolitey na seymach swoie ułacnenie mieli“. (A., изд. Вил. Археогр. Комм., III, 381 pusl.)

1764 metų Vilniaus seimelis instrukcijoje savo pasiuntiniams į tarpkaralės konvokacijos seimą rašė: „Zjazd Słonimski przedseymowy, konstytucyami aprobowany, żeby znowu reassumowany był y in executione zostawał“. (A., изд. Вил. Арх. К., XIII, 230 pusl.). Vadinasi, ir paskutiniais Lenkų-Lietuvių Respublikos dešimtmečiais Lietuva tebelaikė vyriausiąjį seimelį reikšmingu valstybei.

reikalas kariauti, vadinasi, ir parūpinti tam karui lėšų. Gdanskas atsisakė pripažinti Batorį ir tebetęsė dar prie Žygimanto Augusto pradėtą sukilimą prieš lenkų karalių. Tuo pačiu laiku prie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės sienų galima buvo laukti susidūrimų su Maskva, o iš pusiaurycių krašto grasino Krymo totoriai. Karalius Steponas sušaukė 1576 metų spalių mėnesį seimą Torunyje karo mokesčiams nustatyti. Bet šis seimas ėmė ginčytis su karalium, atsisakė balsuoti mokesčių pasiūlymą, ir lenkai nutarė pradėti karą su Maskva ir Gdansku ne su samdyta kariuomene, bet paskelbdami visuotinį šaukimą. Lietuviai pastatė visą eilę sąlygų, kurios turėjo būti vykdomos šito šaukimo metu ir kurios turėjo apsaugoti Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės gyventojus nuo lenkų, kai šie žygiuos per jos teritoriją. Lenkai nesutiko su šitomis sąlygomis. Tuomet lietuviai nepripažino visuotinio šaukimo, kaip jiems pavojingo, ir pareiškė, kad lenkai laužą Liublino Unijos pasižadėjimus, atsisakydami teikti Lietuvai tikros pagalbos prieš jos išorės priešą[22]. Negalėjo pasitenkinti visuotiniu šaukimu nė Steponas Batorys. Būdamas karo dalykų žinovas, jis puikiai suprato karui neparuoštos bajorų kariuomenės menkumą, ir jos negalėjo lyginti su reguliariais samdytais pulkais. Batoriui būtinai reikėjo pinigų tiems pulkams samdyti. Juos reikėjo gauti tuojau, juo labiau, kad 1577 metų kovo mėnesį į Respublikos ribas įsiveržė totoriai, pasiekę net Dubną. Laukti naujo seimo karo mokesčiams nustayti nebuvo galima, be to, kas galėjo patikrinti, kad seimas neims iš naujo ginčytis su monarchu, kaip tai buvo 1576 metais Torunyje.

Ieškodamas išeities iš susidariusio padėjimo, Steponas Batorys nutarė kreiptis į Karūnos bei Lietuvos vaivadysčių ir pavietų seimelius ir prašyti paskirti mokesčius; seimelių bajorų pasiuntiniai, susirinkę vėliau su atitinkamais senatoriais į Lenkijos ir Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės suvažiavimą, turėjo patvirtinti reikalingus mokesčius. 1577 metų gegužės

---

[22] Tekstas „протестацiи“, Lietuvos pasiuntinių Torunio seime patiektas dėl „недан[ь]я обороны Великому Князству Литовскому водлугъ списовъ Унии“ žiūr. И. И. Лаппо, Вел. Кн. Литовское, I t., 154—156 pusl., 4 pastaba. Šitam leidinyje tekstas spausdinamas pagal originalo užrašus Lietuvos Metrikoje. Pagal „Tek Naruszewicza“ kopiją, lotynų rašmenimis rašytą, tas pats dokumentas — Acta Historica Res Gestas Poloniae illustrantia, t. XI, N XLII.

mėnesį įvyko tokie vyriausieji Lenkų Karūnos seimeliai - suvažiavimai: Didžiosios Lenkijos — Kole, Mažosios Lenkijos — Korčine, Mazovijos — Varšuvoje. Vyriausiasis Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės seimelis Stepono Batorio buvo paskirtas Rytų Vilkavišky, dvi savaitės vėliau po Lietuvos pavietų seimelių, kurie turėjo pradėti darbą dvi dienos prieš šv. Joną, t. y. birželio 22 dieną. Vyriausieji Lenkijos seimeliai, t. y. Kolo, Korčino ir Varšuvos, sutiko su karaliaus prašymu ir paskyrė mokestį karo reikalams. Tą patį padarė ir vyriausiasis Lietuvos seimelis, bet tiktai du mėnesiu vėliau už vyriausiuosius Lenkų seimelius.

Grįžtelsime dabar į Vilkaviškio suvažiavimo nutarimų 1577 metų liepos mėn. 17 dienos aktą ir atydžiau jį panagrinėsime. Visų pirma kreipiame dėmesį į oficialinį jo dalyvių sąrašą. Štai jis: „mes, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės tarybos ponai, stalininkai, rūmų valdininkai, jo karališkosios malonės maršalai, žemiečių valdininkai, o taip pat visų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės vaivadysčių ir pavietų pasiuntiniai, kurie į šį Vilkaviškio suvažiavimą buvo siųsti iš pavietų seimelių su įgaliojimais ir instrukcijomis visų riterių luomų namie pasilikusių“[23]. Šiek tiek žemiau, po šito įžanginio suvažiavimo dalyvių sąrašo, štai kas apie juos rašoma: „tiek mes, tarėjai iš mūsų senatorių vietų, tiek ir mes, stalininkai, rūmų ir žemiečių valdininkai ir visų vaivadysčių ir pavietų pasiuntiniai esame atsiųsti į šį Vilkaviškio suvažiavimą mūsų brolių, namie pasilikusių“[24]. Mes turime prieš akis dalyvių sąrašą, panašų į tą, kurį turėjo seni Lietuvos visuotiniai seimai nuo II Lietuvos Statuto laidos iki Liublino Unijos. Štai, 1567 metų Gardino seimo recese Žygimanto Augusto vardu sakoma, kad į šį seimą „suvažiavo visi luomai, tiek dvasiškiai tiek pasauliečiai tarėjai, taip

---

23 „мы, рады Великого Князства Литовского, врадники столовые дворные, маршалки его королевское милости, врадники земскіе, также послове зо всих воеводствъ и повѣтовъ Великого Князства Литовского, которые съ соймиковъ повѣтовыхъ, зъ моцью и зъ инструкціями достаточными отъ всихъ становъ рыцерства, въ домѣхъ позосталого, на зъѣздъ теперешній Волковыйскій отправленые и высланые“. А., изд. Вил. Арх. Комм., III, 271 pusl.

24 „яко мы, рады, зъ мѣсцъ нашихъ сенаторскихъ, такъ и мы, врад ники столовые, дворные и земские, и послове, отъ всихъ воеводствъ и повѣтовъ, на съѣздъ теперешній Волковыйскій отъ братьи нашое, въ домѣхъ позосталыхъ, выправленые“. Ten pat, 272 pusl.

pat kunigaikščiai, ponai ir žemiečių valdininkai, rūmų ir žemiečių pasiuntiniai tuo laiku ir į tą vietą, kuriuos mes nurodėme"[25]. Tas pat yra ir 1568 metų Gardino seimo recese[26]. Vadinasi, 1577 metų Vilkaviškio suvažiavimas ėmė žiūrėti į Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybės valdininkus, kad ir ne kaip į atskirus rūmus, vis dėlto kaip į atskirą vyriausiojo seimelio dalyvių grupę[27].

Rytų Vilkaviškio seimas, be to, visai kategoriškai pareiškė, kad karaliaus Stepono šaukiami vyriausiasis ir pavietų seimeliai ne prieš seimą, bet be jokio sąryšio su juo, „prieštarauja Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės papročiams, teisei ir laisvei"[28]. Lietuvos luomai susirinko į seimelius ir suvažiavimą ne dėlto, kad „tai virstų papročiu ateity šaukti tokius nepaprastus pavietų seimelius, bet matydami ir suprasdami būtinus ir neatidėliotinus Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybės reikalus ir norėdami savo patarnavimais apsisaugoti nuo tokių gresiančių pavojų"[29]. Norėdamas pabrėžti ir tolimesniems laikams monarcho pareigą nelaužyti seimelių šaukimo įstatymo, Vilkaviškio suvažiavimas pareiškia: „gerbdami ir toliau mūsų teises ir laisvę, visi vienbalsiai su tuo sutikome ir šiuo nutarimu ir tolimesniems laikams skelbiame, kad šitie dabartiniai pavietų seimeliai ir nepaprastasis Vilkaviškio suvažiavimas, neteisėtai paskirtas, kurį patys gera valia, kad apsvarstytumėm mūsų valstybės reikalus, sušaukėme tik šiam laikui, neturi kenkti mūsų teisėms ir laisvei, o taip pat ir mokesčiai negali būti renkami be reikalo, nes šiuos paskyrėme gera valia tik Respubli-

---

25 „вси станы, такъ рады наши духовные и светскіе, яко тежъ князи, панове и врядники земъскіе и дворные и послове земъскіе, на часъ и местцо, отъ насъ зложоное, зъехали ся". Р. Ист. Б., XXX, 405—406 pusl.

26 Ten pat, 442 pusl.

27 Mūsų pataisas dėl *M. K. Liubavskio* nurodymų apie Lietuvos seimo dalyvius Liublino Unijos išvakarėse jo veikale „Литовско-Русскій сеймъ" žiūr. Отчетъ о девятомъ присужденіи преміи Г. Θ. Карпова Имп. Обществомъ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Моск. Университетѣ (Москва, 1903) 66—73 pusl.

28 „звыклому обычаю и правомъ и вольностямъ противно".

29 „не въ обычай самого напотомъ признанья соймиковъ повѣтовыхъ незвыклыхъ, одно бачачи и розумѣючи пильные а кгвалтовные припалые потребы здѣшнего панства Великого Князства Литовского, а забѣгаючи обмышлеваньемъ нашимъ о поратованью всякихъ таковыхъ небезпечностей".

kos reikalams"[30]. Susirinkusieji į Vilkaviškio seimelį nori griežtai laikytis įstatymų. Unija su Lenkija remiasi Lietuvos ir Lenkijos valstybių susitarimu. Šį susitarimą Lietuva saugo savo formaliniuose nutarimuose ir visiškai nenori turėti su Karūna kitokių santykių, kaip tik sutarties pažymėtų. Pagal tą sutartį Lietuvos luomai „be jo malonės karaliaus" ir „be Lenkų nėra verčiami pripažinti visuotinį šaukimą"[31].

Vyriausiasis Vilkaviškio seimelis nori atstovauti tiktai Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei. Jis nenori kištis į visos Lenkų - Lietuvių Respublikos klausimus ir reikalus. Jiems svarstyti ir nagrinėti yra jungtinis abiejų sudarančių valstybių seimas. Save jis laiko tiktai savo, t. y. Lietuvos, respublikos valstybiniu organu. Lenkų Lietuvių Respublikos monarchą vadina didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, net minėdamas jo sutrumpintą titulą, ir rašo nutarimų akte: „pranešta mums, visiems luomams, jo malonės karaliaus ir didžiojo Lietuvos kunigaikščio Stepono laišku"[32]. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio vardas buvo minimas tiktai pilname karaliaus titule, kai buvo išskaičiuojamos visos, jo valdžioj esančios žemės. Sutrumpintas titulas Respublikos monarchą vadino tiesiog „jo malone karalium" arba „jo karališkąja malone", ir taip buvo rašoma net iki Liublino Unijos, kai Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė dar nebuvo sujungta su Lenkija vienoje federacijoje[33]. Rašydama savo valstybės vardą ir savo didžiojo kunigaikščio titulą šalia Lenkų valstybės vardo Lenkų-Lietuvių Respublikos metu, Lietuva pabrėždavo

---

30 „напродъ права и вольности наши добре есмо уважили и вси одностайне на тое згодили тымъ постановеньемъ нашимъ досконале, и достаточне на вси потомные часы варуемъ, ижъ тые (leidiny apsirikta „тыее сте") теперешніе соймики повѣтовые и съѣздъ Волковыйскій незвыклый, противъ правомъ назначоный, который есмо сами добровольне для обмышливанья потребъ того панства на тотъ только часъ учинили, яко намнѣйшого уближенья правомъ и вольностямъ нашимъ чинити и приносити не можетъ, такъ тежъ никгды потомъ въ пошлину ити не можетъ, безъ жадное повинности, одно [для] (leidiny šis žodis yra praleistas, bet jis reikalingas sakinio prasmei) потребы речи посполитое то теперъ есмо добровольне учинили". А., изд. Вил. Арх. Комм., III, 272 pusl.

31 „безъ короля его милости, пана", „и безъ становъ Польскихъ рушенья посполитого чинити не повинны". Ten pat, 273 pusl.

32 ознаймено намъ, всимъ становъ. черезъ листы короля его милости и великого князя Литовского Стефана... Ten pat, 271 pusl.

33 Pavyzdžių galima rasti labai daug. Žiūr. kad ir P. Ист. Библ., XXX, 2, 3, 4, 5, 6 pusl. ir t. t.

savo atskirą valstybinę reikšmę bendroje Lietuvių ir Lenkų Karūnos federacijoje.

Bendrais visos Lenkų-Lietuvių Respublikos reikalais Vilkaviškio suvažiavimas visai nesidomėjo. Apie Lenkijos, kaip respublikos dalies, reikalus jis nieko nenori žinoti. Jis rūpinasi tiktai respublikos, t. y. Lietuvos vasltybės reikalais. Tie reikalai — „Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė nėra apsaugota nuo Maskvos, o be to ir nuo totorių gresia dideli ir nuolatiniai pavojai prie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės sienų“[34]. Atsižvelgdamas į šiuos pavojus ir „norėdamas apginti save ir Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybę“ suvažiavimas nutarė „išrinkti mokestį iš visų valdininkų ne kam kitam, bet Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybės reikalams“, o taip pat ir iš visų dvarų ir žemių, tiek karališkųjų, tiek visų luomų, „niekam nepadarius nuolaidos“[35]. Tiksliai pažymėjęs šitų mokesčių dydį iš visų jo priklausančių, Vilkaviškio suvažiavimas nustatė ir mokesčių rinkimo tvarką. Jį reikėjo sumokėti mokesčių rinkėjams, pavietuose išrinktiems, — kiekvienam paviete skyrium. Jų visų vardai pažymėti suvažiavimo nutarime. Laikas mokesčiams sumokėti buvo paskirtas nuo 1577 m. Žolinių (rugpiūčio 15 dienos) iki Mykolinių (rugsėjo 29 d.). Iš tų, kurie paskirtu laiku nesumokės mokesčių, bus išreikalauta dvigubai. Atiduodamas mokesčius pavieto mokesčių rinkėjui, dvaro savininkas arba jo tarnas, rinkęs mokesčius, turi prisiekti, kad jis „viską teisingai atliko ir atidavė rinkėjui“, ir patiekti pateisinamus dokumentus, po to pavieto mokesčių rinkėjas turi įmokėjusiam duoti kvitanciją[36].

Surinkęs visuose pavietuose pinigus, pavietų mokesčių rinkėjai turi įteikti juos tų pačių 1577 metų spalių 28 dieną, t. y. šv. Simono Judos dieną, Vilniuj ponams, vyriausiems mokesčių rinkėjams, ir prisiekti, kad „kaip viską teisingai surinkę,

---

[34] „тое панство Великое Князство Литовское“ отъ Москвы „не есть убезпечоно“, „отъ Татаръ такжо великіе а уставичные небезпеченности при границахъ того панства Великого Князства Литовского се оказують“. А., изд. Вил. Арх. Комм., III, 272—273 pusl.

[35] „чинячи сами собѣ и тому панству Великому Князству Литовскому оборону“, „на люде служебные ку потребамъ того самого панства Великого Князства Литовского, а не на што иного, податокъ певный“... „никого съ того не выймуючи“. Ten pat, 273 pusl.

[36] „съ того квитовати, t. y. duoti jam savo kvitanciją, „квитъ“. Ten pat, 274—275 pusl.

taip ir viską atidavę kas iš ko ar dvarų priklausę, taip pat savo pavietuose nepažįstą nieko, kuris būtų paslėpęs mokesčius“[37]. Vyriausiaisiais mokesčių rinkėjais ir tvarkytojais[38] Vilkaviškio suvažiavimas paskyrė: nuo tarybos ponų — Lietuvos žemės iždininką poną Lauryną Vainą[39], o nuo kunigaikščių, ponų, rūmų ir žemiečių valdininkų ir visų riterių luomų — jo malonę poną Joną Kišką, jo karališkosios malonės Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės duonininką, poną Merkelį Snovskį, jo karališkosios malonės maršalą, Naugardo žemiečių teisėją“[40]. Šitie vyriausieji deputatai, eidami savo mokesčių rinkėjų pareigas, turėjo būti Vilniuje nuo tų pačių metų Mykolinių iki šv. Simano Judos dienos ir priimti pavietų rinkėjų apyskaitas. Kas nesumokės vyriausiajam rinkėjui mokesčių pinigų ir neatsiskaitys su juo, tam visą turtą konfiskuodavo į valstybės iždą[41]. Žinoma, tiek pavietų rinkėjams, tiek vyriausiesiems Vilkaviškio suvažiavimas paskyrė tam tikrą atlyginimą už darbą.

Aukščiau mes esame jau matę, kad suvažiavimas skiria mokesčius vien tiktai Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei apginti ir draudžia juos aikvoti kuriam kitam reikalui. Dėl to būtinai reikėjo įsteigti tam tikrą organą, kuris galėtų tiksliai nustatyti apsaugos išlaidas ir jas kontroliuoti. Vilkaviškio suvažiavimas tokį organą įsteigė. Jį sudarė Lietuvos senato nariai Vilniaus vyskupas Valerijonas ir Vilniaus vaivada bei Lietuvos kancleris Mykalojus Radvila[42], o iš bajorų tarpo[43] — Vil-

---

37 „ижъ, якъ справедливе выбралъ, такъ и все сполна, што отъ кого и што зъ ихъ имѣней пришло, справедливе отдали и таковыхъ, хто бы што у повѣтѣ утаити мѣлъ, не вѣдаютъ, никому и собѣ не фолькгуючи“.

38 „поборцами и того податку шафарми головными“.

39 Žemiečių iždininkas ir Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės raštininkas, Pinsko seniūnas, Alytaus ir Kvasavo valdytojas.

40 „а зъ стороны княжатъ, панятъ, врадниковъ дворныхъ, земскихъ и всихъ становъ рыцерства — его милость (leidinyje „милости“) пана Яна Кишку, крайчого его королевское милости Великого Князства Литовского, а пана Мальхера Сновского, маршалка его королевское (leidiny: „королевской“) милости, судью земского Новгородского“. А., изд. Вил. Арх. Комм., III, 275 pusl.

41 Apie mokesčius ir jų rinkimo organizaciją bendai žiūr. М. В. Довнаръ-Запольскiй, Государственное хозяйство Великаго Княжества Литовскаго при Ягеллонахъ, томъ I (Кiевъ, 1901).

42 Biržų ir Dubinkų kunigaikštis, Vilniaus vaivada, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės kancleris, Lydos ir Ašmenos seniūnas.

43 „стану рицерского“.

niaus tijūnas Stanislovas Naruševičius ir Žemaičių rūmininkas Ariogalos tijūnas Stanislovas Bielavičius. Visi jie „turėjo ištikimai žiūrėti, kad nė mažiausia mokesčių dalis nebūtų be reikalo išleisa, o vien tiktai respublikos būtiniausiems reikalams ir apsigynimui“[44]. Jei būtų reikalo pasamdyti algauninkus, jie turėtų susivažiuoti kartu su mokesčių rinkėjais Vilniuj ir su jais nustatyti, kiek ir kokios rūšies ginklų reikia samdytiems pulkams (pėstininkams ir raiteliams) tam tikromis aplinkybėmis. Kai tas bus nutarta, vienas iš vyriausiųjų rinkėjų turi pats keliauti su pinigais pas algauninkus“[45], ir tik pats įsitikrinęs, kad pinigai reikalingi, juos išmokėti. Jei kartais jis nesutiktų algauninkų reikalavimų patenkinti[46], jis turi grįžti su pinigais atgal ir padėti juos saugoti, iš kur buvo paėmęs. Jei nebus tikro reikalo išleisti pinigus Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės apsaugai, vyriausieji rinkėjai turi surinktus mokesčius visus išsaugoti. Vyriausieji rinkėjai turi patiekti savo išlaidų ir veikimo apyskaitas Vilkaviškio vyriausiajam seimeliui, kuris susirinks prieš artimiausį seimą.

Savo nutarimo gale pareiškęs, kad visi Lietuvos bajorai yra įpareigojami jį vykdyti, ir patvirtinęs jį savo dalyvių parašais bei antspaudomis, 1577 m. Vilkaviškio suvažiavimas dar kartą pabrėžia, kad šis nutarimas yra padarytas jo gera valia, ir apie jį štai ką sako: „ateity jis visiškai neturi kenkti mūsų teisėms ir laisvei ir negali uždėti kokių nors muitų ar sekvestrų“[47]. Baigdamas suvažiavimas prašo savo monarchą, kad tas „valstybės apsaugos reikalams tokiu pat būdu lieptų paskirti ir karaliui mokamus nuo viso Lietuvos turto, laisvo, užstatyto ir duoto valdyti iki gyvos galvos, mokesčius, o taip

---

44 „пильне того стеречи повинни будутъ, жебы намнѣйшій шафунокъ того податку нигдѣ индей ся не чинилъ, одно на властную певную кгвалтовную потребу и оборону речи посполитое того панства, подъ вѣрою и цнотою своею“. А., изд. Вил. Арх. Комм., III, 276 pusl.

45 „самъ съ пѣнезьми до людей служебныхъ ѣхати“.

46 „потребы людей служебныхъ не бачилъ“.

47 „правамъ и вольностямъ нашимъ жадного уближенья чинити и никоторое пошлины або секвестры носити не маетъ на вси вѣчные потомные часы“. Ten pat, 276—277 pusl.

pat, pagal šį mūsų nutarimą, išrinkti ir iš jo karališkosios malonės valdinių“[48].

Priėmęs savo nutarimą 1577 metų Vilkaviškio suvažiavimas išsiuntė į Steponą Batorį ir savo pasiuntinius. Buvo išrinkti ponas Vaitiekus Deviltovskis, karaliaus sekretorius ir Kauno rūmininkas, ir ponas Martynas Stravinskis, Trakų tijūnas ir miesto vyresnysis. Suvažiavimas jiems įdavęs tam tikrą instrukciją, kurios tekstas yra pasilikęs Lietuvos Metrikoje[49]. Šitoj instrukcijoje visų pirma konstatuojama, kad sušaukus pavietų seimelius ir suvažiavimą ne prieš visuotinąjį seimą, buvo sulaužyti Lietuvos luomų papročiai, o taip pat teisės ir laisvės. Nurodoma į tai, kad Lietuvos bajorai ne verčiami, bet iš geros valios sutiko susirinkti į šiuos seimelius, bet vis dėlto pažymima ir tai, kad „tiems reikalams apsvarstyti labai reikėjo suvažiuoti į vieną vietą visų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės vaivadysčių ir pavietų atstovams“[50]. Instrukcija suvažiavimo pasiuntiniams visų pirma nurodo, kad atkreiptų Stepono Batorio dėmesį į neteisingą priekaištą dėl nepakankamai gerų seimo pasiuntinių kvalifikacijų Torunio seime. Suvažiavimas dėl šito priekaišto pareiškia: „siunčiame vien tiktai ištikimus ir dorus pasiuntinius iš mūsų tarpo ir jiems pavedame respublikos reikalus, nes kitų mūsų teisinga ir dora tauta visai neturi“[51]. Reikia ir karaliui pasakyti ir „Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės kanceliarijai priminti“, kad toliau į Lietuvą nebūtų siun-

---

48 „тымъ жо способомъ тотъ податокъ зо всихъ добръ столу его королевское милости Литовскихъ, вольныхъ, заставныхъ и доживотныхъ, на таковую жъ оборону того панства, водле сего (leidiny: „его“) спису и зезволенья нашого, зезволити также съ подданыхъ его королевское (leidiny: „королевской“) милости выбрати и на тую жъ оборону дати росказать рачилъ“.

49 Šita instrukcija pagal jos nuorašą Lietuvos Metrikos lietuviškųjų užrašų 60 tojoj knygoj mūsų išleista Priede mūsų veikalo „Великое Княжество Литовское во второй половинѣ XVI столѣтія. Литовско-Русскій повѣтъ и его сеймикъ“, 74—85 pusl.

50 „ку намовамъ тыхъ справъ зъеханье становъ зо всихъ воеводствъ и поветовъ Великого Князства Литовского на одно местъце не помалу потребное“. Ten pat, 74—75 pusl.

51 „не инакъшихъ пословъ съ посродъку, себе, братью нашу, одно веръныхъ и цнотливыхъ отъправуемъ и справы речы посполитое залецаемъ, кгдыжъ тежъ инакъшыхъ въ зацномъ а цнотливомъ народе нащомъ не маемъ“. Ten pat, 76 pusl.

čiami tokie monarcho laiškai ir įsakymai su įkyriais skundais[52]. Turėjo būti karaliui taip pat nurodyta, kad ir kai kuriais kitais jo laiškais buvo sulaužytos Lietuvos teisės. Bet ypač karaliui Steponui reikėjo pabrėžti apie nepakankamai mandagų jo elgesį su Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės pasiuntiniais Torunio seimo metu, nes tai, suvažiavimo pareiškumu „užgauna ne vien ponus pasiuntinius, bet per juos ir visus“[53].

Dėl Gdansko įvykių, kuriuos tiek dažnai ir primygtinai minėjo Stepono Batorio dokumentai, siunčiami į seimelius, o taip pat ir jo pasiuntiniai, Vilkaviškio suvažiavimas papeikia nepaklusnius Gdanskiečius, bet nieko neužsimena apie karą su jais. Tam jis turėjo dvi priežastis. Pirma, todėl kad „ponai lenkai“, nepasitarę su Lietuva, siūlo pradėti naminį karą[54], ir suvažiavimas apgailestaudamas pažymi Lietuvos ignoravimą. Antra, — Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei pačiai gresia dideli pavojai iš Maskvos ir Krymo. Vilkaviškio suvažiavimas pareiškia karaliui Steponui, kad dėl rimtų Lietuvai gresiančių pavojų jis norėtų matyti jį patį Lietuvoje ir savo instrukcijoje rašo: „būtų malonu matyti čia mūsų valdovą, karalių, išorės priešų baimei, ir dėl to būtų gera, jei karališkoji malonė atvyktų į mūsų valstybę, Didžiąją Lietuvos Kunigaikštystę“[55].

Paminėtoji instrukcija nurodo ir lenkų nekorrektiškumą Lietuvos atžvilgiu. Lietuvos pasiuntiniai Maskvai, jau senai pasiruošę vykti tenai tartis dėl labai svarbių ir reikalingų Lietuvai dalykų, senai laukia atvykstant Lenkų pasiuntinio. Pagelbos iš Lenkijos, kuri turėjo teikti jos Lietuvai pagal „visuotinį nutarimą ir pasižadėjimą[56], Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė negauna. Tuo tarpu karo pajėgos sumažėjo, „atėmus amžinai Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei priklausančias žemes, t. y. Kijevo, Valuinės, Palenkės, Braclavo žemes ir kartu

---

52 „и канъцелярею Великого Князства Литовъского напоменути“, „жалосне дотъкливыми кляузулами листы и всказанье“.

53 „што не одно пановъ пословъ, але и въ особахъ ихъ всихъ насъ объходить“.

54 „таковое поднесенье войны домовое учынили“.

55 „ради быхъмо завжды волнейшого его королевъскую милость, пана нашого, отъ справъ дома затрудненыхъ ку отъпору и постраху непрыятелей посторонъныхъ видели, для чого ижъ бы его королевъская милость особою маестату своего до здешнего паньства, Великого Князства Литовъского, прыбыти рачылъ“. Ten pat, 78 pusl,

56 „водле списовъ и попрысяженья сполного“.

daugybę Lietuvos tarybos ponų, kunigaikščių, ponų, riterių[57]". Karalius Steponas nurodo, kad Lietuva turinti pati gintis nuo savo išorės priešų, paskelbdama visuotinį šaukimą, su kuriuo sutiko ir Lietuvos pasiuntiniai Torunio seime, arba samdydama kariuomenę, kuriai apmokėti turi apsidėti mokesčiais, kaip tai padarė lenkai. Bet, nesutinka Vilkaviškio suvažiavimas, „jo karališkoji malonė, mūsų valdovas, prisiekęs neliesti mūsų teisių ir laisvių, gerai žino, kaip ir mes, kad paskelbti vien Lietuvoj šaukimą be karaliaus ir be ponų lenkų negalima"[58]. Be to, ir Lietuvos pasiuntiniai, buvę Torunio seime, praneša, taip pat ir jų šiam seimui patiekta protestacija parodo, kad jie nesutiko su tokiu visuotiniu šaukimu, kokio norėjo lenkai. Mokestis taip pat tegali būti seimo nustatytas, ir lenkai, nutarę dabar seimeliuose jį rinkti, elgiasi prieš Lietuvos teises bei laisves ir seną įprastą praktiką". Dėl tokio lenkų nutarimo Vilkaviškio suvažiavimas pareiškia: mes, matydami ir saugodamiesi pavojų, nenorime ir negalime būti verčiami sutikti su nutarimu mūsų brolių, ponų lenkų, kurie, sudarydami vieną bendrą respubliką, veikė nepasitarę su mumis[59].

Apie tai, kad šiame seime į jį atvykusieji nutarė mokėti mokesčius, pasiuntiniai praneša karaliui, pridurdami: jie taip nusistatė[60], kad, jei karalius ir išsiuntinėtų savo laiškus paskirdamas panašius seimelius, šie pastarieji niekuomet nesusirinktų. Dabar yra nustatytas mokestis tiktai gera susirinkusiųjų valia ir tiktai valstybės apsaugai, o ne kuriam kitam reikalui. Vil-

57 „за оторъваньемъ силъ, з вековъ вечъныхъ з Великимъ Князствомъ Литовъскимъ споеныхъ, то есть за отълученьемъ земль Кіевъское, Волынское, Подъляское, Браславъское и зними множъства пановъ радъ, княжатъ, панятъ, становъ рыцеръства зацъного". Čia kalbama apie Lietuvos žemes, atimtas Lenkijai 1569 metų Liublino seime.

58 „его королевъская милость, панъ нашъ, попрысягшы намъ праву и волности наши, добре о нихъ ведати рачыть, такъ и мы ся въ нихъ, водле повинностей нашыхъ, добре чуемъ, ижъ рушенье насъ, одное Литвы розно, безъ короля его милости и безъ пановъ поляковъ, быти не можеть".

59 „што мы з великимъ а, уховай Боже, для напотомъ шкодливымъ прыкладомъ розумеючи и якое небезпечъное секвели выстерегаючыся, на такое постановенье братьи нашое, пановъ поляковъ, которые з нами въ одъной Речи Посполитой будучи, о то ся з нами не порозумевали [а] учынили, не толко ижъ не подлегаемъ, албо подъЛегать и зезволять есмо не повинъни и не хочемъ". Ten pat, 80 pusl.

60 „то собе варовали".

kaviškio suvažiavimas prašo per savo pasiuntinius Steponą Batorį įsakyti rinkti suvažiavimo nustatytą mokestį ir iš jo dvarų, bet ir šitie pinigai neturi būti išleisti niekam kitam, kaip tiktai Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės apsaugai[61].

Vilkaviškio suvažiavimas prašo karalių Steponą palikti Lietuvai jos teises į Livoniją. Esą girdėti, kad ji „nežinia kokiu būdu paskirta Lenkijai ir atiduota administruoti ar kuriomis kitomis teisėmis kitiems, o ne Lietuviams“[62]. O šito neturi būti, nes Livonija sutartimis ir priesaika buvo priskirta tiktai Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei ir tik jai vienai priklauso. Jos administratorium Lietuvos valstybės vardu buvo Žygimanto Augusto paskirtas, „visų mūsų sutikimu“[63], kaip sako suvažiavimo instrukcija, ponas Jonas, Jeronimo sūnus, Katkevičius; jei jis atsisakytų nuo šitų pareigų, Livonijos administracija turi būti pavesta lietuviui ir visuomet turi pasilikti prie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės. O poną Joną Katkevičių karalius šiuo metu turi pirmiausia paremti kariuomene, patarimais ir visakeriopa pagelba“[64], o antra, — sumokėti jam išleistus jo paties pinigus Livonijai apsaugoti ir tai, kas jam turi būti sumokėta pagal karaliaus Henriko „obligacijas“[65].

Minėdama monetų kalimo klausimą, suvažiavimo instrukcija pažymi, kad „tas dalykas priklauso Seimui“, dėl to šis klausimas turįs būti atidėtas iki Seimo.[66] Vis dėlto Vilkaviškio suvažiavimas tariasi galįs pareikšti bent savo principinį nusistatymą dėl šito dalyko. Jis mano, kad monetų kalimą būtų galima perduoti privatiniems asmenims, žinoma, tam tikromis sąlygomis. Jis tiktai primygtinai reikalauja, kad tas dalykas būtų organizuojamas skyrium Lenkijoje ir Lietuvoje. Pirmojoj aukščiausioji priežiūra priklauso jo malonei karaliui, tarybos ponams, o tvarkyti turi Lenkijos valdininkai, antrojoje aukščiau-

---

61 Ten pat, 80 pusl.

62 „не ведати якимъ способомъ ку Полщы бы прыворочона и въ адъминистрацыю албо въ якіесь права ленъные людемъ инъшого, а не“ Литовскаго „народу, злецана быти мела“.

63 „зъезволеньемъ всихъ насъ“.

64 „потужъностью войскъ и вшелякою радою и помочю“.

65 Ten pat, 80—82 pusl.

66 „естъ речъ властне сойму належачая“. Šitas klausimas karaliaus Stepono buvo patiektas pavietų seimeliams apsvarstyti. Žiūr. ten pat, 63 pusl.

sioji priežiūra priklauso karaliui, tarybos ponams, bet tvarkyti turi Lietuvos valdininkai.[67]

Vilkaviškio suvažiavimo pasiuntiniai turėjo ypač karaliui priminti ir pasakyti[68], kad Vilniaus vyskupas su savo kapitula „vykdydamas kažkokį Lenkų dvasiškių nutarimą“[69], surinko kažkokį mokestį iš bažnytinių žemių, esančių Didžiojoj Lietuvos kunigaikštystėje, ir nori jį atiduoti kažkam Lenkijoje. Tokiu būdu Didžioji Lietuvos kunigaikštystė būtų nuskriausta[70], o šito Vilniaus vyskupai niekuomet nebuvo darę ankščiau. Suvažiavimas prašo karalių savo laišku nurodyti Vilniaus vyskupui, kad surinktų mokesčių jis niekam negalįs atiduoti, kaip tik Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės reikalams[71]. Suvažiavimas be to nutarė: jei tiktai Vilniaus vyskupas neatiduos mokesčių, kaip ir visi kiti, pavietų mokesčių rinkėjams, o siųs Lenkų Sinodo pastatytai vyresnybei[72], tai vyskupo dvarai bus paimti Lietuvos respublikos reikalams su pono maršalo ir pono iždininko žinia.[73]

Toliau ta pati instrukcija pažymi, kad karalius Steponas daugely atvejų sulaužęs Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės teises ir nepaisęs jos reikalų. Jis nustatė naujus muitus be lietuvių sutikimo ir neatsižvelgdamas į Lietuvos pasiuntinių pareiškimą Torunio seime. Vilkaviškio suvažiavimas prašo, kad šitie muitai nebūtų renkami. Toliau. Dar neatsilankęs Didžiojoj Lietuvos kunigaikštystėje ir nesusipažinęs su savo ištikimais valdiniais[74], nematęs savo dvarų, skiriamų karaliaus „Stalui“[75], karalius Steponas ėmė juos dalinti „įvairių tautybių žmonėms“.

---

67 „подъ зверъхностью короля его милости и з ведомостью пановъ и за справою врадъниковъ Польскихъ“, „подъ зверхностю короля его милости, за ведомостью пановъ радъ а за справою врадъниковъ Литовскихъ“ Ten pat, 82 pusl.

68 „прыпоменути и пилне ся о то домовити“.

69 „съ постановенья якогась духовного Полского“.

70 „нiякое отълучене отъ Великого Князства Литовского“.

71 „на потребы здешнего паньства, Великого Князства Литовъского“.

72 „подъ владзу, з сыноду Полского постановленую“.

73 „з ураду пана маръшалка и пана подскаръбего“. Ten pat, 82—83 pusl. Šitoks Vilkaviskio suvažiavimo nusistatymas Lenkų sinodo atžvi giu charakteringas ir įdomus tuo, kad Vilniaus (ir Žemaičių) vyskupystė sudarė Gniezno arkivyskupo metropolijos dalį.

74 „веръныхъ подданыхъ своихъ не познавшы“.

75 „столу своего“.

Dėl to suvažiavimo pasiutiniai turi ypač prašyti karalių nedalinti „Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės stalo turtų be šios valstybės tarybos ponų ir visų luomų žinios niekam iš svetimųjų ar gretimųjų valstybių[76]. domūs ir šio prašymo motyvai. Jame vėl primenamas skaudus ir Lietuvai ypač sunkus jos žemių atėmimas 1569 metų Liublino seime — „kai daugelis Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės provincijų vienu kartu neteisėtai yra atimtos ir priskirtos prie Lenkijos — tai kas norės turtingiau aprūpinti jo karališkąją malonę, turi tai padaryti nenuskriausdamas Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės turtų, priklausančių jo malonės karaliaus stalui“[77]. Galų gale ir trečiusyk nurodoma į Lietuvos valstybės teisių laužymą. Lenkų pasienyje pastebėta, kad nusikaltusieji pasitraukia iš vietinių valdininkų valdžios[78] ir, užuot priklausę Lietuvos teismams ir valdininkams, pareiškia priklausą prie gretimųjų Karūnos vaivadyščių. Tokių atsitikimų būta, pav., Brastos paviete, kai ponas Kasperas Dembinskis ir daugelis kitų, kurių dvarai yra Didžiojoj Lietuvos kunigaikštystėje, Brastos paviete, nesutinka atsakyti prieš Lietuvos valdininkus į jiems patiektus ieškinius, pereidami arba į Liublino vaivadystę arba į Palenkę, ne tik patys „elgiasi neteisėtai“[79], bet ir kitus Lietuvos gyventojus atitraukia „nuo savo valdininkų į svetimus teismus“[80]. Vilkaviškio pasiuntiniai turės prašyti karalių uždrausti panašius dalykus ir liepti „pagal seną paprotį paklausti reikiamiems valdininkams“[81].

Kitas prašymas, kurį Vilkaviškio suvažiavimo pasiuntiniams buvo pavesta įteikti karaliui Steponui, liečia jungtinės

---

76 „добръ столу Великого Князства Литовъского безъ ведомости пановъ радъ и становъ здешнего паньства никому з народовъ объчыхъ и суседъскихъ“. Lietuvos kaimynais jos nutarimuose ir pareiškimuose dažniausiai ir visų pirma buvo vadinami lenkai.

77 „кгдыжъ досыть немало провинъцый Великого Князства Литовского однымъ разомъ до Коруны естъ безправне отълучоно, — где болшой шырокости снадней кому будеть воля его королевское милости опатренье чынити, у Великомъ Князстве Литовскомъ добръ, столу короля его милости належачыхъ, не ущыръбьяючы“. Ten pat, 83—84 pusl.

78 „од владности и врадовъ належныхъ отърываються“.

79 „ся не усправедливяють“.

80 „отъ врадовъ належныхъ до судовъ незвыклыхъ потягають“.

81 „до врадовъ належныхъ послушеньство водлугъ стародавного звычаю чынити“. Ten pat, 84 pusl.

Lenkų-Lietuvių Respublikos seimo posėdžių vietą. Šis prašymas savo šaknimis yra glaudžiai susijęs su tuo Unijos projektu, kurį Lietuvos atstovai buvo patiekę 1569 metų Liublino seime ir kurį lenkai buvo griežtai atmetę. Šitas projektas, visiškai aiškiai planavęs Lietuvos ir Lenkijos Uniją, kaip dviejų lygiateisių valstybių federaciją, siūlė, kad bendriems abiejų valstybių reikalams[82] Lenkų-Lietuvių seimai karaliaus bus šaukiami prie jų teritorijų sienų[83]. Lenkams pavyko paskelbti Respublikos, kaip Lenkų Karūnos, vienumą, nors įvykdyti šį oficialinį paskelbimą lenkai, pasirodo, neįstengė. Iš tikrųjų Lietuvos ir Lenkijos susijungimas gavo federatyvinės jų valstybių sąjungos formą. Bet iš vienos pusės lenkai tuo laiku jokiu būdu nenorėjo atsisakyti viešai nuo lenkiškosios Unijos idėjos, o iš kitos pusės — Didžioji Lietuvos Kunigakštystė tiktai palengva, žingsnis po žingsnio, kovojo, kad gyvenime būtų pripažintas jos visiškas nenoras bent kokiu nors mažmožiu priminti jos susiliejimą su Lenkija, ir XVI amžiaus 70-aisiais metais dar negalėjo visuotinių seimų įstatymų aktais patvirtinti grynai federatyvinio tipo Respublikos organizacijos, kuri iš tikrųjų, Lenkų-Lietuvių Respublikos gyvenime buvo vykdoma. Tiktai 1588 metų Lietuvos Statutas, kuris — reikia priminti, — nebuvo visuotinio seimo sankcionuotas, bet tik Respublikos monarcho patvirtintas, visai griežtai atstatė savo pagrindiniais įstatymais Lietuvos valstybę, Liublino Unijos sugniaužtą. Bet tiktai XVII amžiuje Lietuvos ir Lenkijos lygybė, kaip lygiateisių federatyvinės Respublikos valstybių, buvo visuotinių seimų oficialiai pripažinta ir pareikšta jų konstitucijose. Vilkaviškio suvažiavimas, nurodydamas to meto karo pavojus Didžiajai Lietuvos kunigaištystei, 1577 metais pavedė savo pasiuntiniams prašyti karalių Steponą sušaukti būsimąjį Lenkų - Lietuvių seimą arba čia pat, Didžiojoj Lietuvos kunigaikštystėj, arba arti jos sienų[84]. Sušaukti seimą savo valstybės teritorijoje lietuviai prašė Steponą

---

82 Bendram monarchui rinkti, nuo priešų apsisaugoti, taikos sutartims sudaryti, pasiuntiniais siųsti į kitas valstybes, abiejų valstybių žemiečių apsaugos mokesčiams paskirti.

83 Lietuviškasis Unijos projektas — Дневникъ Люблинскаго сейма (С-Петербургъ, 1869), 79 - 88 pusl. ir Dokumentai, aiškiną rusų vakarų krašto istoriją ir jo santykius su Rusija ir Lenkija (С-Петербургъ, 1865), 54—68 pusl.

84 И. И. Лаппо, op. cit., Приложенія, 84 pusl.

Batorį ir šiek tiek vėliau, jo žygio į Maskvą metu[85]. Kaip žinome, tačiau, Lietuvos reikalavimas šaukti Lenkų Lietuvių seimus jos teritorijoje, bet ne vien tiktai Lenkijoje, buvo patenkintas tiktai 1673 metais, Varšuvos seimo konstitucijoje, kuri nustatė, kad kas trečias paprastasis seimas posėdžiaus Gardine[86].

Vilkaviškio suvažiavimo instrukcija pasiuntiniams baigiama įgaliojimu pranešti karaliui apie Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės žemių prašymus, būtent, Polocko vaivadystės ir Žemaičių žemės. Pirmojoje bajorai ėmė nesutikti su vaivada, dėlto net negalėjęs įvykti Polocko pavieto seimelis. Suvažiavimas prašo Steponą Batorį uždrausti Polocko bajorams panašius ginčus su savo vaivada ir kartu su Lietuvos Tarybos ponais ištirti dalyką ir surasti kaltininką. O kai dėl Žemaičių žemės, tai jos pasiuntiniai patiekė Vilkaviškio seimeliui jos gyventojų prašymą apginti juos nuo senų šios žemės teisių ir laisvių varžymo. Smulkiai netyrinėdavo šio klausimo, suvažiavimas, tačiau, prašo karalių, kad jis, kad žemaičiai pasirodys jam su savo byla, „maloningai juos išklausęs teiktųsi liepti sutvarkyti dalyką pagal jo šviesiausią nuožiūrą“[87].

1577 metų Vilkaviškio suvažiavimo išdirbtas nutarimų aktas ir instrukcija pasiuntiniams į karalių Steponą, mūsų atpasakoti, dėl savo turinio yra verti didelio Lietuvos istoriko dėmesio. Negalima abejoti, kad 1577 metų Vilkaviškio suvažiavimas turi būti pripažintas žymiu įvykiu Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės istorijoje po 1569 metų Liublino Unijos. Jis yra reikšmingas, kaip vienas iš valstybinių Lietuvos suvažiavimų, atstovaująs valstybei ir reiškiąs jos valią ir norus. Jis yra reikšmingas ir kaip faktas Stepono Batorio karui su Maskva pasiruošimo istorijoje, o šis karas išvadavo Didžiąją Lietuvos kunigaikštystę nuo jos rytų priešo, užėmusio dalį jos teritorijos.

---

85 Дневникъ послѣдняго похода Стефана Баторія на Россію (осада Пскова) и дипломатическая переписка того времени, относящаяся главнымъ образомъ къ заключенію Запольскаго мира (С-Петербургъ, 1867) 133 pusl.

86 Vol. Leg., V, p. 67. 1569 metų Liublino Seimo konstitucija nustatė, kad seimai bus šaukiami Lenkijoje, ir jų paprastiems susirinkimams paskyrė Varšuvos miestą Vol. Leg., II, p. 94 (f. 780).

87 „милостиве ихъ выслухавшы, водлугъ светобливого баченья своего отъправити росказать рачылъ“. И. И. Лаппо, op. cit., Приложенія, 84—85 pusl.

Pagaliau, 1577 metų Vilkaviškio suvažiavimas yra svarbus įvykis ir visame to meto Lietuvos veikime, kuris lenkų primestos Liublino unijos prasidėjusiais dešimtmečiais iš naujo sutvarkė savo santykius ir ryšius su Lenkų Karūna, kuri 1569 metais buvo pasiūliusi savo senas, dar Jagėlos Krevos akto laikų pretenzijas inkorporuoti Didžiąją Lietuvos kunigaikštystę. Vilkaviškio seimo nutarimai ir pareiškimai aiškiai sako, kad Lietuvos luomai tvirtai įsitikinę sudarą atskirą Lietuvos valstybę. Ta valstybingumo sąmonė buvo gerokai prislėgta viso to, kas teko Lietuvai pergyventi po 1569 metų Unijos, toliau buvo vien tiktai žymių, kovoje su lenkų pretenzijomis užgrūdintų Lietuvos veikėjų patriotų atkakliai saugojama, pagaliau laimėjo sau ir plačius Lietuvos bajorų sluoksnius; tai mums rodo visiškai aiškiai atpasakoti čia dokumentai, pasirodę Vilkaviškyje 1577 metais. Vadinasi, 1577 m. Vilkaviškio suvažiavimas užima svarbią vietą ir Respublikos, kaip federatyvinės Lietuvių ir Lenkų valstybių sąjungos, organizacijos istorijoje.

Dokumentų šaltinių, kurie nušviečia 1577 metų Vilkaviškio seimelio svažiavimą ir jo veikimą, mūsų laikais išleista apščiai. Jo nutarimų aktas išleistas III aktų tome, kuriuos leidžia Vilniaus Archeologijos komisija[88] ir XI tome „Acta Historica, res gestas Poloniae illustrantia.[89] 1577 metų Vilkaviškio suvažiavimo pasiuntinių instrukcija mūsų išleista priede prie knygos „Didžioji Lietuvos kunigaikštystė antroje XVI šimtmečio pusėje. Lietuvių - Rusų pavietas ir jo seimelis“[90]. Ten pat mūsų buvo atspausdinti ir visi Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės valstybinės kanceliarijos laiškai ir užrašai, užsilikę Lietuvos Metrikoje[91] ir rašyti dar prieš suvažiavimą, būtent: pamokymas[92] karaliaus pasiuntiniams į pavietų seimelius, Stepono Batorio universalas į pavietus apie seimelių sušaukimą, du karaliaus laiškai į Lietuvos senatorius, laiškas karaliaus pasiunti-

---

88 271 — 277 pusl. Dokumentas išleistas pagal jo nuorašą Brastos miesto knygose.

89 LVIII №. Šitam leidinyje dokumentas išleistas pagal jo kopiją, parašytą lotyniškais rašmenimis. Jo datos liepos mėnesio diena (17) šitam leidiny praleista.

90 „Великое Княжество Литовское во второй половинѣ XVI столѣтія. Литовско-Русскій повѣтъ и его сеймикъ“. 74—85 pusl.

91 55—73 pusl.

92 „наука“.

niams į pavietų seimelius, šitų pasiuntinių sąrašas, prieš seimelius išsiuntinėtų laiškų adresatų sąrašas. Tarybos ponams siunčiamo laiško tekstas, mūsų išleistas su prašymu į Žemaičių kastelaną Mykalojų Talvošą[93], atspausdintas Vilniaus Archeografijos Rinkiny (t. IV) su prašymu į Vilniaus kastelaną, Žemaičių seniūną, Lietuvos žemės maršalą, Livonijos administratorių Joną Katkevičių[94], o „A. H. r. g. Poloniae ill." — į Vilniaus vaivadą Mykalojų Radvilą[95]. Tarybos ponams siunčiamo laiško tekstas, mūsų išleistas su prašymu į Kijevo vyskupą Mykalojų Pocių[96], buvo atspausdintas III tome „Aktų, liečiančių Vakarų Rusijos[97] istoriją", ir su prašymu į Vilniaus vaivadą Mykalojų Radvilą — „A. H. r. g. ill."[98]

Penki žemiau spausdinami dokumentai rodo, kaip buvo vykdomas Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės apsaugos mokesčių nutarimas, priimtas 1577 metų Vilkaviškio seimo. Pirmieji keturi yra kvitai, atitinkamų rinkėjų duoti sumokėjusiems. Dokumentas N 1 — yra Trakų pavieto rinkėjo Mykolo Radomskio kvitas[99], duotas karališkajam ūkininkui Motiejuj, Mykalojaus sūnui, Parkšai, sumokėjusiam nuo trijų savo Litvincovo dvaro daržininkų devynis grašius. Šitie daržininkai, matyt, buvo iš tų, kurie turėjo daržams žemės"[100], nes tokie turėjo mokėti mokesčių 3 lietuviškus grašius, tuo tarpu, kai daržininkai, „kurie tiktai išnuomodavo daržus", teturėjo mokėti vieną grašį ir penkis pinigėlius[101]. Dokumentai NN 2 — 4 duoti ne pavietų rinkėjų, bet vieno vyriausiojo atstovo tvarkytojo, kurie buvo

---

93 И. И. Лаппо, op. cit. Приложенія, 66—69 pusl.

94 Археографическій Сборникъ, IV, 22 №.

95 LIII №.

96 Originale, t. y. Lietuvos Metrikos lietuviškųjų užrašų 60-toje knygoje, jis klaidingai pavadintas Vilniaus vyskupu. Mes jį tam tikram rodyklės puslapyje 182 pažymėjome — Kijevo vyskupu.

97 A. З. P., III, 81 №. Klaidingas pavadinimas Mykalojaus Pociaus Vilniaus vyskupu, o ne Kijevo, ir čia pakartotas.

98 LVI №. Prie to paties LIV №.

99 Vilkaviškio suvažiavimo nutarime Mykolas Radomskis buvo pavadintas Trakų vaivadystės rinkėju (A., изд. Вил. Арх. К., III, 274 pusl.). Bet šiuo atveju, kaip tai dažnai buvo daroma, „vaivadystės" žodžiu buvo pažymėtas centralinis vaivadystės pavietas.

100 „которые ку огородомъ земли маютъ".

101 „которые только на огородѣхъ сѣдятъ". Ten pat, 273 pusl.

Vilkaviškio suvažiavimo paskirti mokesčių pinigams rinkti iš pavietų rinkėjų, bet ne iš mokėtojų, žemės savininkų. Galimas dalykas, kad juos davęs Laurynas Vaina veikė čia greičiau kaip Lietuvos žemės iždininkas, bet ne specialiai Vilkaviškio seimelio įgaliotas senatorius tvarkytojas. Reikia be to pažymėti, kad ir mokestis buvo mokamas asmens, kuris Didžiojoj Lietuvos kunigaikštystėj užėmė svarbią vietą. Tai buvo ponas Jonas, Jeronimo sūnus, Katkevičius, Šklovo ir Myšos grapas, Vilniaus kastelanas, žemaičių seniūnas, Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės žemės maršalas, Livonijos administratorius ir etmonas, Kauno seniūnas, Platelių ir Telšių valdytojas. Žinoma, žemės iždininkui mokestį sumokėjo ne jis pats. Tai padarė jo „tarnautojas“[102] ponas Motiejus Grotovskis. Bajoras Motiejus Grotovskis senai jau žinomas to laiko aktuose, kaip tarnavęs gan ilgą laiką Katkevičiui, turėjęs savo pono pasitikėjimą ir nemaža jam nusipelnęs. Dar 1568 metais Jonas Katkevičius prašė Žygimantą Augustą, kad didysis kunigaikštis jį apdovanotų už jo nuopelnus. Tų pačių metų rugpiūčio 20 dieną Žygimantas Augustas prašomas sutiko ir padovanojo jam amžinai tris sodžius Ariogalos tėvūnystės valsčiuje Žemaičių žemėje. 1574 metais Katkevičius kreipėsi į karalių Henriką, prašydamas patvirtinti šią dovaną, ir šis jo prašymas buvo įvykdytas 1574 metų gegužės 15 dieną. Grotovskis buvo apdovanotas už tai, kad „kariuomenėje pas poną Katkevičių ir Livonijoje dorai ir ištikimai tarnavo karaliui ir Respublikai“[103].

1577 metų Vilkaviškio seimelio nutarimas reikalauja, kad pono valdininkas ar tarnas, kuris vietoj savo pono „rinks tuos mokesčius, prisiekęs pirma, kad viską teisingai surinko, atliko ir atidavė mokesčių rinkėjui, turi jam įteikti rejestrus ir kvitus tų, iš kurių rinko, o mokesčių rinkėjai turi jiems taip pat duoti kvitus“[104].

---

102 „служебникъ“.

103 „которые онъ не по одинъ разъ, у войскахъ при его милости“... „въ земли Лифлянтъской бываючи“... „добре и цнотливе зъ себе показовалъ“. Lietuvos Metrika, Lietuviškų užrašų knyga 57, л.л. 81—83 об.

104 „тые податки выбирати будеть, на томъ присегу учинивши, же все справедливе выбралъ и сполнялъ, до поборцы отдалъ, рейстра и квиты противные, съ чого што выбралъ, до поборцы давати маютъ, а панове поборцы ихъ съ того квитовати будуть“. А., изд. Вил. Арх. Комм., III, 275 pusl.

Tačiau prisiekė, kaip rodo dokumentai, ne pats Grotovskis, bet jo tarnautojas Simonas, Stanislavo sūnus. Iš čia aišku, kad šis pastarasis ir rinko mokesčius, o Grotovskis buvo Katkevičiaus siųstas dėl didesnio autoriteto atstovaujant pačiam ponui, o taip pat gal ir dėl to, kad galėjo greičiau tiesiogiai kreiptis į žemės iždininką, kur žemesnis tarnautojas bajoras gal nebūtų buvęs įleistas. Visais trimis atvejais, apie kuriuos rodo dokumentai NN 2 — 4, Grotovskio įmokamus iš Katkevičiaus dvarų mokesčius priima, aišku ne pats žemės iždininkas. Jie buvo atiduoti į rankas Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės valstybės iždininko, pono Jono, Simono sūnaus, Zareckio, kurį šaltiniai jau nuo pat XVI amžiaus šešiasdešimtųjų metų pradžios pažįsta tarnaujant šioj vietoj[105]. 1571 metais jis gavo nuo Žygimanto Augusto Upytės seniūnystę. Dokumentas N 4 jį taip ir vadina pagal šią tarnybą šalia pagrindinių jo pareigų kaip iždininko, priimančio į valstybės iždą įmokamus mokesčius[106]. Dokumente N 2 yra iš Telšių apygardos surinktų mokesčių apyskaita[107], N 3 — iš Kauno seniūnystės Kauno valsčiaus surinktų mokesčių apyskaita, N 4 — iš Kauno, Darsuniškių ir Birštono girininkijų. Dokumentas N 3 praneša, kad Kauno miestas atsisakė mokėti mokesčius, ir dėl to jų užsispyrimo jie nesurinkti[108]. Dokumentas N 4 duoda vertingų nurodymų apie tai, kur mokesčiai nebuvę surinkti dėl valakų savininkų neturto, gaisrų, dėl tuščių ir netinkamų valakų, primena, kad Birštono valdovas dar turėsiąs patiekti apyskaitą, o du valakų savininkai visai neužmokėję mokesčių. Tame pačiame dokumente kalbama apie tai, kad Katkevičius turės nieko nelaukdamas surinkti pinigus iš Kauno, Darsuniškių ir Birštono girininkijų už neatliktas pakraščio pilyse stacijų[109] pareigas, kurios buvo uždėtos karališkiesiems dvarams.

---

105 Tie patys aktai, IX, 51 №.

106 Apie Joną Zarecką žiūr. И. И. Лаппо, Къ исторіи русской старопечати — Виленская типографія Мамоничей (Сборникъ Русскаго Института въ Прагѣ. Прага, 1929) 165—168 ir 174 pusl.

107 „личба".

108 „за упоромъ ихъ не выбрана".

109 „за нескладанье и неотвоженье стацый".

Dokumentas N 5 yra kvitas ne renkančio mokesčius[110], bet juos mokančio. Tai vienas iš tų „priešingųjų kvitų“[111], kurie, kaip mes jau esame matę, turėjo būti įteikti mokančiųjų mokesčius. Bet šis to paties pono Motiejaus Grotovskio kvitas, kuris figuruoja ir dokumentuose NN 2 — 4, negalėjo būti įteiktas paprastąja tvarka, t. y. pavieto rinkėjui. Vykdydamas 1577 metų Vilkaviškio suvažiavimo nutarimą Katkevičius įsakęs surinkti mokesčius ir iš savo paties rusiškųjų dvarų[112] buvusių į vakarus nuo vidurinio Dniepro ir tebeturėjusių savo seną istoriškąjį „Rusės“ vardą, arba Lietuviškosios Rusės, kaip ją pažymėdavo istorijos literatūra. Katkevičiui šioje teritorijoje priklausė Šklovo, Kopysio ir Bychovo miestai su jų valsčiais. Iš šitų dvarų reikiamas mokestis turėjo būti sumokėtas Oršos pavieto rinkėjui, kuriuo Vilkaviškio suvažiavimas buvo paskyręs Trakų tijūną Martyną Stravinskį[113]. Tačiau surinktuosius 355 kapas, 42 grašius ir 3 pinigėlius Katkevičius tuoj pat, tik surinkęs, išleido apmokėti „algauninkams, kurie buvo išsiųsti ginti Livonijos“[114] 1577 metais. Tai buvo padaryta su žinia vyriausiųjų deputatų, paskirtų Vilkaviškio seimelio. Dėl to rinkusieji iš Katkevičiaus dvarų mokesčius turės įteikti Oršos pavieto rinkėjui mokesčių rinkimo rejestrą ir savo apyskaitą, su tam tikra priesaika. Tuo tarpu Katkevičius algauninkams išleistų pinigų apyskaitą turės patiekti valstybės iždui. Šis kvitas Grotovskio duotas Oršos pavieto rinkėjui Stravinskiui.

Toks yra žemiau spausdinamų dokumentų turinys. Mums rodos, tačiau, kad juose reikia pažymėti dar vieną aplinkybę. Aukščiau, kalbėdami apie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybinį suvažiavimą, mes pažymėjome, kad jis dėl savo reikšmės ir dalyvių sąstato gali būti sugretintas su savarankišku Lietuvos seimu. Įdomu, kad spausdinami dokumentai taip

---

[110] Naugardo pavieto rinkėjo Ščastno Ružskio kvitas, kuriuo priimamas Vilkaviškio suvažiavimo nustatytas mokestis iš Liachavičių, Myšos, ir Volnos dvarų, priklausančių Jonui Katkevičiui. — Вил. Арх. Сборникъ, III, 28 №. Vilkaviškio suvažiavimo nutarimų leidinyje pavadintas Ščastnyj Druckis. A., изд. Вил. Арх. Комм., III, 274 pusl.

[111] „квитовъ противныхъ“.

[112] 2—4 №№ kalba apie mokesčių rinkimą iš karališkųjų žemių, kurias tvarkė ir prižiūrėjo Katkevičius.

[113] A., изд. Вил. Арх. Комм., III, 274 pusl.

[114] „на люди служебные, которые были на оборону земли Лифлянтское выправены“.

pat tai daro. Iš tikrųjų, dokumentai NN 1 ir 5 vadina 1577 metų Vilkaviškio suvažiavimą seimelių, dokumentas N 4—visuotiniu seimeliu[115], o dokumentai N 2 ir 3 — Vilkaviškio seimeliu. Vadinasi, jei posakis „visuotinis seimelis" rodo, kad į suvažiavimą žiūrėta, kaip į visos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės atstovų susirinkimą, o žodis „visuotinis" jo amžininkų nuomone sugretina jį su Lietuvos seimu, tai žodis „seimas" nurodo į visišką jų tapatybę to laiko Lietuvos valstybės bajorų akyse.

115) „соймикомъ валнымъ".

Priedas.

AKTAI,

liečią 1577 metų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės Rytų Vilkaviškio suvažiavimo nustatytą mokesčių rinkimą.

Visi žemiau spausdinami dokumentai yra originalai, tikrieji aktai. Parašyti jie gana aiškiai, paprastais XVI amžiaus vakarų rusų rašmenimis. Paskiri lapai — aktai naujausiais laikais dėl patogumo buvo surinkti į knygas-rinkinius. Spausdinami dokumentai yra knygoje N 45 Vilniaus Viešosios Bibliotekos Rankraščių skyriaus salėje „B". Jų kopijos buvo mūsų padarytos, o paskui paraidžiui patikrintos iš originalų 1914 metų vasaros pradžioje. Dabar mums nežinoma, ar tebėra, ir jei tebėra, tai kuriuo numeriu pažymėtas ir kur esąs tas rinkinys.

Ruošiant spaudai šių aktų tekstus, reikėjo kreipti dėmesys į štai ką: 1) visi jie parašyti XVI amžiaus antroje pusėje, t. y. tuo laiku, kai ištisa eilė balsių neteko savo garsinio skirtumo ir ėmė reikšti tą patį garsą, tiktai įvairiais rašmenimis žymimą rašte. Tokie yra suminkštintas „a" (su jotu) ir mažasis „jus" raidės „uk" ir didysis „jus", įvairiai žymima „e", „o" ir omega. Dėl to, „a" su jotu ir „jus" mažasis mūsų buvo žymimos raide „я", „uk" ir „jus" didysis — raide „y", „o" ir omega raide „o", įvairiai žymima „e" — paprastai naujuose raštuose žymima raide „e". Visiškai tikslus originalo rašto naujinimas nebūtų šiuo atveju mokslinio vertingumo pateisintas. Be to, mūsų leidinys turi istorinius, bet ne filologinius ar paleografinius tikslus. Mokslininkas, norėdamas rimtesnio pagrindimo ir griežto tikslumo, būtinai turėtų peržiūrėti arba rankraščio originalą, arba fotografinę jo nuotrauką, kurie negali būti pakeisti atnaujintu spausdintu tekstu, kad ir kaip stropiai tas darbas būtų atliktas. 2) XVI amžiaus rankraščių rašybos klausimas taip pat yra labai painus. Ji nebuvo grynai fonetinė.

Tuo laiku nebuvo dar nustatyta nė bendrų rašybos taisyklių. Rašiusieji patys buvo savo rašto šeimininkai ir sekė tokiais pat, kaip ir jie, bet ne sąmoningais kūrėjais, besiremiančiais filologija, arba savo pačių nuožiūra savo raštui parinkdavo tinkamiausias dėl savo garsinės reikšmės raides, balses ar pusbalses. Būtinai reikia atsižvelgti ir į tai, kad rašiusieji kartais sąmoningai norėjo sutrumpinti savo rašte vieną ar kitą žodį, o šalia to, pasitaikydavo ir nesąmoningos klaidos ir riktai. Žodžio dalis kartais buvo žymima titulo ženklu, atskiros raidės buvo rašomos žodžio viršuje, o kai kada stačiai praleisdavo raides, vieną arba kelias. Kai kuriais atvejais toks raidžių praleidimas iš pradžios galėtų būti laikomas nurodymu, kaip tarti žodžius, bet šis nurodymas būtų neteisingas. Pavyzdžiu gali būti raidžių „ъ" ar „ь" įterpimas ar praleidimas. Tuo tarpu, tuos praleidimus ar įterpimus atidžiau rankraščių raštą panagrinėjus, tenka paaiškinti žodžių sutrumpinimu arba tikslesniu jų rašymu. Štai žemiau spausdinamų dokumentų teksto pavyzdžiai. N 1 originalo rankraštyje parašyta „печатю", N 5 — „печатью"; N N 2 ir 3 „выбране", N 4 — „выбранье".

Žemiau spausdinamų dokumentų tektas buvo mūsų atnaujinamas spaudoje lygiai tokiais pat būdais, kurie mūsų buvo vartojami anksčiau mūsų archeografiniuose leidiniuose[116]. Originalo tekstas buvo leidinyje atnaujintas su didžiausiu tikslumu, raidė į raidę. Visi įtarpai kuriuos mes darėme žodžio viduryje (raidės ir skiemenys) arba sakiniuose (ištisi žodžiai), buvo imami į stačius skliaustelius. Originalo praleistos žodžių gale raidės „ъ" ir „ь" šitam leidiny buvo papildomos pagal tai, kaip jos tuose žodžiuose buvo vartojamos XVI amžiaus lietuvių rusų rankraščiuose. Jei šie pastarieji vartoja šiuo atveju abi raides tai įrašomos į žodį „ъ" arba „ь" buvo imamos įstačius skliaustelius, pav., „nucap" ( ). Titlo ženklus panaikindavom tais atve-

---

116 Lietuvos Metrika (XXVII ir XXX tomai Rusų Istorinės Bibliotekos), Lietuvos Statuto Maskviškis vertimas-redakcija (Jurjev, 1916) ir kiti leidiniai Senų rankraščių leidimo taisyklės, kurių mes laikėmės, tik mažmožius pakeitę, buvo nustatytos Petrapilio Archeografinės Komisijos, kur dalyvavo tokie archeografijos žinovai, kaip A. A. Šachmatov, S. F. Platonov, V. G. Družinin ir kiti. Šiame dokumentų leidinyje mes šiek tiek nutolstame nuo jų, kaip ir anksčiau, ten, kur būtinai to reikėjo dėl lietuvių-rusų aktų rašto savotiškumų, o taip pat nekeičiame raidės „и" raide „i" ten, kur tokio pakeitimo būtinai reikalavo XIX—XX šimtmečių rusų ortografijos taisyklės.

jais, kai sutrumpinti žodžiai pasitiko XVI amžiaus lietuvių rusų rankraščiuose parašyti ištisai. Jei titlo ženklus panaikinant, kildavo abejonė, tai įterpiamos raidės buvo rašomos stačiuose skliausteliuose. Taip pav., spausdiname: м[е]с[е]ца, п[е]н[е]зи, nes šiuose žodžiuose XVI šimtmečio rankraščiuose vietoj raidės „e", nors ir rečiau, bet gali būti sutikta ir raidė „ѣ". Kai kada titlo ženklu originale pažymima tiktai žodžio dalis, kai kada title įrašoma praleistoji raidė, o kai kada ne. Dėl to tas pats žodis leidinyje įvairiai rašomas, pav., м[ы]л[о]сти ir м[и]л[ос]ти. Jei tekstas, spausdinant, buvo taisomas, tai pastaboje, eilutės apačioje buvo pažymima ir originalo klaida ar riktas.

1.

1577 m. lapkričio 3 d. Trakų pavieto mokesčių rinkėjo Mykolo Radomskio kvitas, duotas karališkajam ūkininkui Motiejui, Mykalojaus sūnui, Parkšai, sumokėjusiam devynis grašius mokesčio iš jo Litvincovo dvaro.

Михалъ Радомский, поборца въ повете Троцкомъ водле уѳалы соймику Волковыйского въ року теперъ идучомъ 77, ознаймую то симъ моимъ квитомъ, ижъ далъ до мене серебъщины г[о]с[по]д[а]рьское панъ Матей Миколаевичъ Паркша, земянинъ его к[о]р[олевское] м[и]л[о]сти, з ымен[ь]я свсего Литвинцовского, отъ трехъ огородниковъ по гр[ошы] три — чинить гр[ошы] 9. И на томъ ему данъ сесь мой квитъ з подписан[ь]емъ властное руки моее, а и подъ печат[ь]ю моею. Писанъ у Трокахъ, року 77, ноября 3 дня.

Михалъ Радомский[1], рука его[2].

(Vilniaus Viešoji Biblioteka. Rankraščių Skyrius Б, sp. 1, l. 2, v. 45. Rinkinio l. 9).

2.

1577 m. lapkričio 23 d. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žemės iždininko Lauryno Vainos kvitas, duotas Vilniaus kaštelionui ponui Jonui Katkevičiui, sumokėjusiam

---

1 Радамский.

2 Dokumento apačioj pridėtas antspaudas. Dokumentas rašytas ant ketvirtos lapo dalies. Antroji pusė neišrašyta.

šešiasdešimt tris kapas ir penkiadešimt šešis grašius mokesčio iš jo valdomos Telšių apygardos.

Лаврынъ Война, подскарбий[1] земъский и писар[ъ] его[2] к[о]р[олевское] милости Великого Кн[я]зтва Литовъского, староста Пинский, державца Олидский и Квасовский, ознаймую, ижъ велеможный панъ его м[и]л[ос]ть, панъ Янъ Ходкевичъ, панъ Виленъский, староста Жомоитский, маршалокъ земъский Великого Князтва Литовского etc., черезъ служебника своего, пана Матея Кгротовъского учинилъ личбу до скарбу[3] к[о]р[оля] его милости съ п[е]н[е]зей серебщизныхъ з державы его м[и]л[ос]ти Тел[шов]ское[4], з местечокъ и з волости Тельшовское, водлугъ уѳалы и постановлен[ь]я сойму Волковыйского въ томъ року тисяча[5] пятсотъ семъдесятъ семомъ[6] выбраныхъ. На которой личбе своей положилъ, ижъ выбралъ з местечка Телшовского поворотного отъ домовъ петнадцати по гроши два, съ халупъ нендзныхъ трохъ по грошу одному, з огородовъ малыхъ петнадцати по гр[о]шу одному пенезей пети, отъ корчомъ пивныхъ одиннадцати по гр[о]ши десети, отъ корчомъ горелъчаныхъ шести по гр[о]ши осми, з местечка Тыркшлевъ, ку той же волости належачого, поворотного отъ домовъ одинънадцати по гр[о]ши два, отъ огородовъ малыхъ одиннадцати по гр[о]шу одному п[е]н[е]зей пети, отъ корчомъ пивныхъ одиннадцати по гр[о]шей десети, з местскихъ и з волостныхъ волокъ двухъ сотъ деветидесят[ъ] и полъ по гр[о]шей дванадцати — сума всего выбран[ь]я з местечокъ дву и з волости Телъшовской чинить копъ шестдесятъ тры гр[о]ши петдесятъ шесть. На которое справедливое выбран[ь]е служебникъ пана Матея Кгротовского Шиманъ Станиславовичъ и прысягу телесную вчинилъ, яко жъ и п[е]н[е]зи вси до скарбу его к[о]р[олевское] м[и]л[о]сти, въ руки и до шаѳунку пана Ивана Зарецкого, скарбного его к[о]р[олевское] м[и]л[ос]ти, отдалъ. Съ которое личбы, тымъ обычаемъ вчиненое, и п[е]н[е]зей, до скарбу к[о]р[оля] его милости отданыхъ, я его м[и]л[ос]гь велеможного пана Яна Ходкевича, пана Виленского, старосту Жомоитского, квитую и волнымъ

---

1 подскарбый.

2 Originale šita lapo dalis parolėšta. Žodį „его" įdėjo ieidėjas.

3 Originale šito žodžio raidės išplukusios.

4 Skiemuo „шов" originale iškritęs.

5 тисячо.

6 семого.

иню тымъ моимъ листомъ, до которого и печать мою приложиломъ. Писанъ у Вилни, року Бож[ъего] Нарож[енья] тисяча[1] пятсотъ семъдесятъ семого, м[е]с[е]ца ноября 23 дня[2].

(Ten pat, rinkinio l. 11).

3.

1577 m. lapkričio 23 d. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žemės iždininko Lauryno Vainos kvitas, duotas Vilniaus kaštelionui ponui Jonui Katkevičiui, sumokėjusiam keturiasdešimt septynias kapas ir šešis grašius mokesčio iš Kauno seniūnystės Kauno valsčiaus.

Лаврынъ Война, подскарбий земъский и писар[ъ] его к[о]р[олевское] милости Великого Кн[я]зтва Литовъского, староста Пинский, державца Олидский и Квасовский, ознаймую, ижъ его м[и]л[ос]ть велеможный панъ Янъ Ходкевичъ, кграбя на Шклове и Мыши, панъ Виленский, староста Жомоитский, маршалокъ земъский Великого Князтва Литовъского, староста Ковенский etc., черезъ служебника своего, пана Матея Кгротовского, учинилъ личбу до скарбу его к[о]р[олевское] милости съ п[е]н[е]зей серебщизныхъ, з волости Ковенское водлугъ универсалу, на сойме Волъковыйскомъ въ року тисяча[3] пятсотъ семъдесятъ семомъ[4] уѳаленого, выбраныхъ. На которой личбе своей положилъ, ижъ выбралъ з волости Ковенское, з волокъ двухъ сотъ трыдцать пети и полъ по гроши дванадцати, сумою копъ сорокъ семъ гр[о]ши шесть, которые вси п[е]н[е]зи до скарбу к[о]р[оля] его милости черезъ руки и до шаѳунку пана Ивана Зарецъкого, скарбного его к[о]р[олевское] милости, отдалъ. На которое справедливое выбран[ь]е тое серебщины служебникъ пана Матея Кгротовского Шиманъ Станиславовичъ и прысягу телесную пры личбе вчинилъ. Съ которой личбы, тымъ обычаемъ учиненой, я велеможного пана его милость, пана Яна Ходкевича, пана Виленского, квитую и волнымъ чиню тымъ моимъ листомъ, до которого и печать мою приложиломъ. Ведже, ижъ ещо зоставаеть серебщизна, на томъ же сойме Волковыйскомъ уѳаленая, на месте Ковенскомъ за упоромъ

---

1 тисячо.
2 Dokumento teksto apačioj pridėtas antspaudas.
3 тисячо.
3 семого.

ихъ не выбрана, которую его милость панъ Виленский повиненъ будеть водлугъ тое жъ уѳалы Волковыйское на нихъ выбрати и до скарбу к[о]р[оля] его м[и]л[ос]ти отдати. Писанъ у Вилни, рэку тисяча[1] пятсотъ семъдесятъ семого, м[е]с[е]ца ноября 23 дня[2].

(Ten pat, rinkinio p. 27).

4.

1557 m. lapkričio 26 d. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žemės iždininko Lauryno Vainos kvitas, duotas Vilniaus kaštelionui ponui Jonui Katkevičiui, sumokėjusiam šešiasdešimt kapų ir keturiasdešimt aštuonis grašius mokesčio iš Kauno, Darsuniškių ir Birštono girininkijų. Tam pačiam kvite pažymėta, kad Katkevičius nesurinko visų mokesčių, o taip pat nesumokėjo už neatliktas stacijų pareigas, kurias turėjo atlikti šitos girininkijos Rusų pakraščio karališkosioms pilims pagal 1577 metų nusistatymą uždėti tas pareigas visiems karališkiesiems dvarams.

|| (л. 3) Лавринъ Война, подскарбий земъский и писар[ъ Великого Князства Литовского, староста Пиньский, державца Олитъский и Квасовский, ознаймую, ижъ ясневельможный панъ его милость, панъ Янъ Ходкевичъ, кграбя на Шклове и Мыши, панъ Виленский, староста Жомоитский, маршалскъ земъский Великого Князства Литовского, администраторъ и гетманъ земли Лиѳлянтское, староста Ковенъский, державца Плотелский и Телшовский, учинилъ личбу до скарбу к[о]р[оля] его милости земъского черезъ служебника своего, пана Матея Кгротовского, съ п[е]н[е]зей серебщизныхъ и поборовыхъ з лесничъства Ковеньского, Дорсунишъского и Берстанъского, на соймику валномъ у Волковыйску въ томъ року тисяча пятьсотъ семдесятъ семомъ черезъ ихъ м[и]л[о]сть пановъ радъ духовныхъ и светскихъ и все рицерство тутошнего паньства Великого Князства Литовского постановленыхъ[3] а водлугъ листу к[о]р[оля] его милости выбраныхъ[4]. На которой личбе своей,

---

[1] тисячо.
[2] Dokumento teksto apačioj pridėtas antspaudas.
[3] постановленое.
[4] выбраное.

водлугъ реестру своего, положилъ, ижъ выбралъ въ лесничствахъ вышей помененыхъ з волокъ двохъ сотъ деветидесятъ девети по грошей дванадцати, а съ коръчомъ пивныхъ шести по грошей десети — которого всего выбранья сума чинить копъ шестдесятъ грошей сорокъ осмъ. Которие вси п[е]н[е]зи отдалъ сполна до скарбу короля его м[и]л[о]сти земъского черезъ руки и до шаѳунку его милости пана Ивана Зарецкого, скарбного короля его милости, старосты Упитского, съ которихъ онъ личбу чинити повиненъ, яко жъ и присегу служебникъ пана Матея Кгротовского Сымонъ Станиславовичъ на справедливое тое серебщизны водлугъ уѳалы соймиковое выбранье и до скарбу короля его м[и]л[о]сти земского сполна отданье учинилъ. Съ которихъ п[е]н[е]зей, до скарбу короля его м[и]л[о]сти земского черезъ руки пана скарбного сполна отданыхъ, личбы и присеги, таковымъ обычаемъ уделаное, я ясневельможного пана его м[и]л[о]сть, пана Яна Ходкевича, кграбю на Шклове и Мыши, пана Виленъского, старосту Жомоитского, маршалъка земъского Великого Князства Литовского, администратора и гетмана земли Лиѳлянтское, старосту Ковенъского, державцу Плотелского и Тельшовского, впродъ писаного, квитую и волнымъ делаю тымъ моимъ квитомъ, ку которому печать мою приложилъ есми.

По томъ положилъ, ижъ не добралъ для убозства з волокъ пяти, а для погоренья з волокъ осми по грошей дванадцати, сума всего недобранья чинить копъ две гр[о]шей тридцать шесть. Положилъ тежъ надъ то пустыхъ и непринятыхъ волокъ двадцать три, подъ справою его м[и]л[о]сти ‖ (об.) пана Александра Владыки, державцы Берстаньского, волокъ осмъ съ которихъ онъ до скарбу короля его милости отповедать повиненъ. Панъ Анъдрей Илкговский держить волокъ три а панъ Оборский держить волокъ шесть, с которихъ не платили, — отъ которихъ его милость панъ Виленъский таковую жъ серебщизну маеть росказати выбрати и до скарбу короля его милости кромъ мешканья отдати. А ведже зоставають еще п[е]н[е]зи съ тыхъ же лесничствъ помененыхъ за нескладанье и неотвоженье стацый[1] до замъковъ к[о]р[оля] его м[и]л[о]сти украиныхъ Рускихъ, съ кождое волоки по грошей десети, которие въ томъ року семдесятъ семомъ на именья короля его

[1] стацыи.

милости волные, заставные и доживотные суть положены, водлугъ особливого листу моего, до его м[и]л[о]сти писаного, котории[1] п[е]н[е]зи его м[и]л[о]сть панъ Виленъский маеть росказати выбрати и до скарбу короля его милости кромъ всякого мешканья отдати. Писанъ у Вилни, лѣта Бож[ъ]его Нароженья 1577, м[е]с[е]ца ноября 26 дня[2].

(Ten pat. Rinkinio p. 3 ir verstoji pusė).

5.

1577 m. lapkričio 2 d. Pono Jono Katkevičiaus tarnautojo Motiejaus Grotovskio kvitas, patikrinęs, kad iš pono Katkevičiaus Rusiškųjų dvarų, Šklovo, Kopysio ir Bychovo miestų ir valsčių mokesčiai, iš viso trys šimtai penkiadešimt penkios kapos grašių, keturios dešimtys grašių ir trys pinigėliai, surinkti, bet neįteikti rinkėjui, o Katkevičiaus išleisti Livonijos apsaugos reikalams. Katkevičiaus bus patiekta reikalaujama apyskaita.

Я, Матей Кгротовский, служебникъ ясневелможного пана, пана Яна Ходкевича, пана Виленского, старосты Жомоитского, маршалка найвышшого Великого Князства Литовского etc. etc., вызнаваю тымъ моимъ квитомъ, ижъ которые п[е]н[е]зи серебщизные, выбраные з ыменей его м[и]л[ости] пана моего Рускихъ, з местъ и з волостей, то естъ Шкловское, Копысское и Быховское, водлугъ уѳалы соймику Волковыйского черезъ ихъ м[и]л[о]сть пановъ радъ и рыцерство въ року теперешнемъ семъдесятъ семомъ уѳаленые, мели быть отданы до рукъ его милости пана Мартина Стравинского, тивуна Троцкого, поборцы повету Оршанского, сумою копъ лит[о]вскихъ трыста пятдесятъ пять и грошей сорокъ два п[е]н[е]зий тры. Тогды тые вси п[е]н[е]зи, копъ триста пятдесятъ пять грошей сорокъ два п[е]н[е]зей тры, за ведомост[ь]ю ихъ м[и]л[о]сти пановъ депутатовъ головныхъ на выбиранье податковъ, на соймику Волковыйскомъ уѳаленыхъ, его м[и]л[о]сть панъ мой заразомъ на люди служебные, которые были на оборону земли Лиѳлянтское выправены въ року семдесятъ семомъ, выдати рачилъ, а его

---

[1] которий.

[2] Dokumento teksto apačioje pridėtas antspaudas.

м[и]л[о]ст[и] пану Стравинскому, поборцы Оршанскому, реестра выбиран[ь]я тыхъ податковъ отдати и личбу черезъ тыхъ, которые оные податки отъ его милости выбирали, съ присягою учинити маютъ. А, што ся на люди служебные выдало, то въ скарбе его к[о]р[олевское] м[и]л[ости] оказати — личба отъ его милости учинена будетъ. И на томъ далъ его м[и]л[о]сти пану Мартину Стравинскому, тивуну Троцкому, тотъ мой квитъ з моею печатью и съ подписомъ руки моее. Писанъ въ Орши, лет[а] Бож[ъего] Нарож[енья] 1577, м[е]с[е]ца декабра 2 дня.

Maciei Grotowskj ręką własną[4].

(Ten pat. Rinkinio p. 12).

---

[4] Dokumento teksto apačioj pridėtas antspaudas.

4. *Tugan-Baranovskis M.*, prof., **Politiškosios ekonomijos pagrindai.** Vertė doc. *P. Šalčius.* 1923 m., 329 p.
5. *Weber M.*, **Ūkio istorija.** Vertė *J. Pajaujis.* 1929 m., 308 p.
6. *Conrad J.*, **Politinės ekonomijos vadovėlis.** 1929 m., 188 p.
7. *Šalčius Petras.* **Kooperacija.** 1931 m. XII + 358 p.
8. *Eulenburg Franz.* **Ekonominė politika ir užsienio prekyba.** Vertė *J. Pajaujis.* 1931 m. XII + 487.
9. *Cassel Gustav.* **Teoriškoji socialekonomija.** Vertė *P. Šalčius* 1931 m. VIII + 616 p.
10. *Oncken August.* **Politinės ekonomijos istorija.** Laikai prieš Adomą Smithą.
11. *Gide Charles* ir *Rist Charles.* **Ekonominių teorijų istorija.** Nuo fiziokratų ligi mūsų dienų.

III.

Teisių Fakulteto Darbai.

I. tomas. 1924 m. red.: doc. *A. Rimka.*

1. *Leonas P.*, prof. — **Kolektivizmo pradas Lietuvos civilinės teisės novelėse.**
2. *Mačys Vl.* — **Socialinis teisių mokslo tikslas ir mūsų žemės reformos įstatymas.**
3. *Rimka A.* — **Lietuvos visuomenės ūkio bruožai ligi Liublino unijos metų.**
4. *Šalčius P.*, doc. — **Koperatyvų įstatymai:** 5. Kritika ir bibliografija; 6. Teisių Fakulteto apyskaita 1922/24 mokslo metams. 232 p.

II. tomas. 1925/28 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Römeris M.*, prof., **Trečiasis tarptautinis sociologijos kongresas Romoje.** 1—14 p.
2. *Leonas P.*, prof., **Del vieno įstatymų aiškinimo.** 15—22 p.
3. *Rimka A.*, doc., **Lietuvos prekybos santykiai ligi unijos su lenkais.** 23—86 p.
4. *Janulaitis A.*, prof., **Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas XVI—XVII amž.** 1—172 p.
5. *Balogh'as El.*, **Teisinė pralaikėjimo palūkanų prigimtis.** 1—27 p.
6. *Gummerus H.*, **Piniginio ūkio kilimas senovės Romoje.** 1—15 p.

III. tomas. 1927 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Römeris M.*, prof., **Reprezentacija ir mandatas.** 1—312 p.
2. *Janulaitis A.*, prof., **Imperijos Rūmų Teismas.** 1—83 p.

IV. tomas. 1928 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Janulaitis A.*, **Užnemunė po Prūsais (1795—1805 m.).** XII + 404 p.
2. *Römeris M.*, **Administracinis teismas.** XII + 359 p.

V. tomas. 1929 m. red.: prof. *A. Janulaitis.*

1. *Salčius P.* doc., **Iš vertės ir kainų teorijų.** 56 p.
2. *Tamošaitis A.*, **Istoriškoji teisės mokykla Vokietijoj.** 179 p.
3. *Šalčius P.* doc., **Kooperatizmas.** p. 135.

4. *Janulaitis A.* prof., **Baudžiavų panaikinimo s[illegible]nai** (1817—1819 m.) 112 p.
5. *Veriga-Darevskis,* **Lietuvos mokesčiai XV-XVI** [illegible] p.
6. *Janulaitis A.* prof., **Napoleono Teisynas.** VIII [illegible]

VI. tomas. 1932 m. red.: prof. *A. Janulaitis*:

Straipsnių rinkinys prof. *P. Leonui* pagerbti.

1. *Römeris M.*, **Konstitncinės ir teismo teisės pasieniuose.** 193 p.
2. *Leonas P.*, **Teisės reliatyvumas.** 13 p.
3. *Rimka A.*, **Lietuvių tautos atgimimo socialiniai pagrindai ir „Auszros"-„Varpo" gadynės (1883—93) socialekonominiai raštai.** 139 p.
4. *Jurgutis V.*, **Visuomeninių Tomo Garigue Masaryk'o minčių pagrindai.** 22 p.
5. *Mačys Vl.*, **Apie teismo kandidatų ir advokatų paruošimą.** 12 p.
6. *Moravskis A.*, **Lyginamoji Pabaltės valstybių visuomenės ūkių apžvalga.** 24 p.
7. *Veriga-Darevskis A. J.*, **Dvaro padūmės mokestis Užnemunėje.** 12 p.
8. *Šalkauskas K.*, **Būstinė Civilių Įstatymų ir Napoleono Kodekso veikimo srityse.** 18 p.
9. *Šalčius P.*, **„Auszros" ir „Szviesos" ekonomika.** 37 p.
10. *Jungferis V.*, **Teoriškosios politiškos ekonomijos objektas ir esmė.** 12 p.
11. *Bieliackinas S.*, **Prisiekusieji sprendėjai.** 49 p.
12. *Stankevičius Vl.*, **Baudžiamosios teisės istorijos pamatiniai bruožai.** I. Atsakingumo principas Izraelio tautos teisėje. II. Atsakingumo principas Romenų teisėje. 80 p.
13. *Jaščenka A.*, **Diplomatinių agentų civilinis teismingumas.** 12 p.
14. *Petkevičius T.*, **Klaipėdos Krašto Statuto vykdymo priežiūra** 21 p.
15. *Janulaitis A.*, **Ignas Danilavičius, Lietuvos ir jos teisės istorikas.** I dalis. Gyvenimas ir darbai. 223 p,

VII. tomas. 1930 m. red.: prof. *A. Janulaitis*

1. *Bieliackinas.* **Baudžiamųjų bylų gynimas.** 111 p.

IV.

Teisių Fakulteto programos 1931/1932 m.
